

KENT GÜNDEMİNE BAKIŞ

Eylül 2024

Eğitim Kurumlarında Özelleşme ve Dönüşümün Eğitim Hakkı Üzerinden Değerlendirilmesi

İstanbul Planlama Ajansı

Yayın Yönetimi ve İdari Koordinasyon
İstanbul Planlama Ajansı

İçerik Sorumluları
Gamze Yaşar, Özge Tekçe Demirkol

Hazırlayan
Anıl Gencelli, Seren Özkaya

Katkı Sunanlar
Prof. Dr. Erhan Erkut, Dr. Buğra Gökce,
Oğuzhan Kırantay, Özlem Koçak, Şafak Sönmez

Tasarım Konsepti ve Yayın Kimliği
Kader Şahin

Eylül 2024

ISBN: 978-625-6762-63-3
İstanbul Büyükşehir Belediye iştiraki Kültür A.Ş. yayınıdır.

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ 1
GİRİŞ 2
DÜNYADA EĞİTİM HAKKININ TARİHSEL SÜRECİ 3
TÜRKİYE'DE EĞİTİMİN YASAL ÇERÇEVESİ 5
TÜRKİYE VE İSTANBUL'DA DEVLET VE ÖZEL OKULLARIN NİCEL DEĞERLENDİRİLMESİ 7
Okul Öncesi 7
İlkokul 10
Ortaokul 15
Ortaöğretim 23
Liseden Üniversiteye Geçiş 31
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME 34

YÖNETİCİ ÖZETİ

- Eğitim, bireylerin potansiyellerini gerçekleştirebilmeleri ve toplumun ilerlemesi açısından hayati bir öneme sahiptir. Eğitim hakkı İnsan Hakları Genel Sözleşmesi'nde 'temel insan hakları'ndan biri olarak belirlenmiştir. Eğitim hakkı uluslararası birçok sözleşme ile de güvence altına alınmıştır.

- Devletlerin eğitim hakkını sağlaması konusu sosyal devlet anlayışının gereklerinden biri olmaktadır. Türkiye'de eğitim hakkı başta Anayasa'nın 42. maddesi olmak üzere birçok kanun ve yönetmelik ile güvence altına alınmıştır. Türkiye'de eğitimin erişilebilirliği, eşitliği, kapsayıcılığı ve devamlılığının sağlanması için birçok çalışma yapılmış ve bu amaçlarla uluslararası birçok sözleşme ve organizasyonda da yer alınmıştır.

- Eğitim dünya genelinde tartışmalı bir konu olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'de de eğitim günden güne yaşanan sistem değişiklikleri ve yapısal değişimler ile fazlasıyla tartışmaya açık kalmaktadır. Özellikle son 20 yıldaki kararlar ve uygulamalar beraberinde eğitim sisteminde önemli değişiklikleri getirmiştir. Bu değişikliklerden biri de özel okul sayısındaki artış olmuştur.

- Eğitim sisteminde yapılan değişikliklerle Türkiye'de özel sektörün etkinliği başta lise ve okul öncesi eğitim olmak üzere her kademede artış göstermiştir. İstanbul eğitimde özel sektörün hacminin günden güne arttığı bir kent olma özelliği göstermektedir. İstanbul'da eğitim yapısının belirlenmesine yönelik yapılan araştırmada şu sonuçlara varılmıştır.

- 2022-2023 itibarıyla Türkiye'de okul öncesi kurumlar arasında özel öğretim kurumlarının oranı %19,76 iken, bu oran İstanbul'da %43,43'e çıkmaktadır.

- İstanbul'da 2012-2013 eğitim öğretim yılında %17,93 olan özel ilkokul oranı, 2022-2023 eğitim öğretim yılında %35,44'e yükselmiştir.

- Türkiye ve İstanbul'daki özel ortaokulların tüm ortaokullar arasındaki oranına bakıldığında İstanbul'da Türkiye'ye göre üç kattan fazla özel ortaokul bulunduğu sonucuna varılmaktadır.

- Türkiye'deki özel lise sayısı tüm liselerin %46,2'sini, İstanbul'da ise %68,10'unu oluşturmaktadır. Türkiye'de özel liselerde okuyan öğrencilerin oranı %8,48 iken İstanbul'da bu oran %12,26'dır.

- 4+4+4 olarak eğitim sisteminin değişmesi ile düz liselerin kapanması, dershanelerin kapanması ile özel okullara olan talebin arttığı, özel okul masrafını karşılayamayan öğrencilerin ise imam hatip liseleri ve meslek liselerine yönelmek zorunda kaldıkları görülmüştür.

- Türkiye'deki mesleki ve teknik liselerin sadece %0,79'u özel meslek ve teknik lisesi iken bu oran 2022-2023 döneminde %6,45'e çıkmıştır. İstanbul'da ise bu oranlar %1.25'ten %5.64'e çıkmıştır. Bu durum mesleki ve teknik liselere yönelik düşen talebin son yıllarda daha da arttığını göstermektedir.

- Liseden üniversiteye geçiş sınavında alınan puanların analizi yapıldığında, bölüme giren son öğrenci puanı en az 450 puan olan bölümlerin kontenjanlarının büyük bir oranının devlet liselerinden mezun öğrenciler tarafından doldurulduğu görülmüştür.

"Eğitim Kurumlarında Özelleşme ve Dönüşümün Eğitim Hakkı Üzerinden Değerlendirilmesi" başlıklı araştırma kapsamında eğitim sisteminde yapılan değişimlerin İstanbul'da eğitim sistemine olan yansımaları ve eğitim sistemindeki dönüşüm de incelenmiştir. Eğitim konusundaki bu değişikliklerin sonuçları, eğitimin nicel ve nitel verileri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

GİRİŞ

Eğitim hakkı, bireylerin kişisel gelişimlerini destekleyerek toplumların genel, kültürel ve sosyal ilerlemesine katkıda bulunan temel bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de bu hak, Anayasa'nın 42. maddesi başta olmak üzere çeşitli yasal düzenlemelerle güvence altına alınmıştır. Ancak, eğitim sisteminin değişen dinamikleri ve özellikle son yıllarda özel sektörün eğitimdeki artan rolü, eğitim hakkının uygulanmasında çeşitli eşitsizliklere ve erişim sorunlarına yol açmaktadır.

Son zamanlarda İstanbul gibi büyük kentlerde, özel eğitim kurumlarının sayısındaki artış dikkat çekici olmaktadır. İstanbul'da okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise düzeyindeki özel okulların sayısındaki hızlı artış, bu şehirdeki eğitim alınan okullarda ve eğitim sisteminde önemli değişimlere neden olmuştur. Eğitim sisteminde yaşanan değişimler, düz liselerin ve dershanelerin kapatılması, nüfus artışının getirdiği sınıf mevcudundaki artışlar İstanbul'da eğitimde özel sektöre yönelimi arttıran faktörler olmaktadır. Eğitim sisteminde özel sektörün payının artması eğitime erişim sıkıntısını gündeme getirerek eşitsizliğe neden olmaktadır. Eğitime erişimde eşitsizlik ise beraberinde sosyal adaletsizliği getirmektedir. Yine eğitimde özel sektörün payının artışı ile eğitimin niteliği de tartışılan bir konu olmaktadır.

Eğitimin bir insan hakkı olduğu gerçeğinden hareketle, bu alanda yapılan düzenlemelerin daha dikkatli ve dengeli bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Devlet okullarının donanım ve imkanlarının artırılması, eğitimin herkes için erişilebilir ve kaliteli olmasını sağlamak adına kritik bir öneme sahiptir. Eğitimde özel sektörün rolü ne kadar önemli olursa olsun, eğitim politikalarının temel amacı her zaman insan odaklı olmalı ve tüm bireylerin eşit şartlarda kaliteli eğitime erişimini garanti altına alınmalıdır.

"Eğitim Kurumlarında Özelleşme ve Dönüşümün Eğitim Hakkı Üzerinden Değerlendirilmesi" başlıklı araştırma kapsamında Türkiye'de son on yılda eğitim sisteminde meydana gelen değişiklikler İstanbul üzerinden incelenmiştir. Bu değişimler sonucunda tüm eğitim kademelerinde özel sektör ağırlığının artışı ortak bir payda olarak belirlendiğinden, bu konuya özel önem verilmiştir. İstanbul eğitiminin önemli bir aktörü olan özel eğitim kurumları tüm eğitim kademelerinde ilçeler bazında incelenerek çalışmaya yön vermiştir. Temel bir hak olan eğitim konusunda yaşanan sistem değişiklikleri, özel sektörün gün geçtikçe etkisinin artması ve beraberinde getirdiği koşullar İstanbul genelinde incelenmiş ve İstanbul'da özel eğitim kurumlarının sayısının bu denli neden arttığı sorusuna cevap aranmıştır.

KENT GÜNDEMİNE BAKIŞ / EYLÜL 2024

DÜNYADA EĞİTİM HAKKININ TARİHSEL SÜRECİ

Eğitim ilk olarak 1948 yılında Birleşmiş Milletler genel kurulu tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde temel bir insani hak olarak belirlenmiştir. Bu beyannamenin 26. Maddesi herkesin eğitim hakkına sahip olduğunu ilan etmektedir. Yine bu maddede eğitimin ücretsiz, zorunlu ve herkes tarafından ulaşılabilir olması gerektiği belirtilmiştir.[1]

1948 yılındaki İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi sonrasında eğitim hakkı bazı uluslararası sözleşmelerde geniş ölçüde tanımlanmış ve kapsamı genişletilmiştir. 1960 yılında Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesi (1960, CADE) ortaya konmuştur. 1966 yılında yayınlanan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (CESCR) eğitim hakkının yasal çerçevesinin belirlenmesi açısından fazlasıyla önemli bir belge olmuştur. Bu sözleşmenin 13. maddesi eğitim hakkı için en kapsamlı hüküm olmuştur. Bu maddede hiçbir ayrım gözetmeksizin evrensel olarak eğitim hakkı tanımaktadır. Bu hakkın tanınması için ücretsiz zorunlu ilköğretim, ücretsiz eğitimin aşamalı olarak başlatılmasıyla genel olarak mevcut ve erişilebilir ortaöğretim, kapasite temelinde yükseköğretime eşit erişim, okuryazarlık ve kalitenin iyileştirilmesine yönelik tedbirler belirlenerek bu alanda çerçeve çizilmiştir.[2]

1979 yılında Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) kadınlar için uluslararası hakların belirlendiği bildirge olmuştur. Sözleşmenin onuncu maddesi eğitimi güvence altına almaktadır. Bu sözleşme ile her kadına okul öncesinden yüksek teknik eğitime kadar eğitim alanında erkeklerle eşit haklar tanınması ve toplumsal cinsiyet eşitliği teşvik edilmiştir.[3]

1989 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi tüm çocuklara eğitim hakkı tanımaktadır. Sözleşmenin eğitimde fırsat eşitliği ve erişilebilirliği ele alan 28. Maddesi şu hükümleri kapsamaktadır:[4]

- İlköğretimin zorunlu ve herkes için ücretsiz kılınması
- Genel ve mesleki eğitim de dahil olmak üzere ortaöğretimin değişik biçimlerinin geliştirilmesinin teşvik edilmesi ve bu uygulamaların her çocuk için erişilebilir olması
- Parasız eğitimin başlatılması ve ihtiyaç dahilinde mali yardım sağlanması
- Her türlü uygun araçla yükseköğretimin kapasite temelinde herkes için erişilebilir kılınması
- Eğitsel ve mesleki bilgi ve rehberliğin tüm çocuklar için erişilebilir ve kullanılabilir kılınması
- Okullara düzenli devamlılığın teşvik edilmesi ve okul terk oranlarının azaltılması için önlemler alınması.

---

[1] UN, Universal Declaration of Human Rights, Erişim Adresi:https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2021/03/udhr.pdf, Erişim Tarihi:01.09.2024.
[2] United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. (n.d.). International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Erişim Adresi: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights, Erişim Tarihi:04.09.2024.
[3] United Nations. (1979). Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW). Erişim Adresi: https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/CEDAW_1979.pdf. Erişim Tarihi:04.09.2024.
[4] UNICEF, The United Nations Convention on the Rights of the Child, Erişim Adresi: https://www.unicef.org.uk/wp-content/uploads/2016/08/unicef-convention-rights-child-uncrc.pdf, Erişim Tarihi:01.09.2024.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nden sonra 1994 yılında kabul edilen Salamanca Bildirgesi ve Özel İhtiyaçların Eğitimine İlişkin Eylem Çerçevesi ile özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar için eğitimin kapsayıcılığının artırılmasıyla eğitim modelinin engelsiz ve çocuk merkezli olmasına odaklanılmıştır.[5]

2000 yılında Senegal Dakar'da gerçekleştirilen Dünya Eğitim Forumu' nda kabul edilen Herkes İçin Eğitim Çerçevesi (EFA) 2015 yılına kadar eğitim konusunda herkes için ücretsiz ve zorunlu eğitimin sağlanması, yetişkin okuryazarlığının teşviki, erken çocukluk bakımı ve eğitiminin genişletilmesi gibi hedeflere yönelmektedir. Her ne kadar 2000 yılından 2015 yılına bir zaman dilimi belirlenmiş olsa da EFA, kapsamında oluşturduğu çerçeve ilkeleri ile küresel eğitim çalışmalarına günümüzde de rehberlik etmektedir.[6]

2015 yılında Güney Kore'nin Incheon kentinde düzenlenen Dünya Eğitim Forumu'nda Incheon Bildirgesi kabul edilmiştir. Bu bildirge ile herkes için eğitim konusuna tekrar dikkat çekilmiş ve 2015 sonrası için eşitlik, kapsayıcılık, yaşam boyu öğrenme hedefinde yeni bir eğitim vizyonu ortaya koyulmuştur.[7]

2015 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen 17 küresel hedeften oluşan Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin (SDG) dördüncüsü eğitim konusuna odaklanmaktadır. Hedef kapsayıcı ve eşit kaliteli eğitimin sağlanması, herkes için yaşam boyu öğrenme fırsatlarının teşvik edilmesi konularını kapsayarak eğitime erişim, cinsiyet eşitliği, kaliteli öğretim konusuna dikkat çekmekte ve eğitimde eşitsizliğin kaldırılması konusunu vurgulamaktadır. 2015 yılında kabul edilen hedeflerin 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDG) 4'üncü hedefinin uygulanmasına yönelik bir yol haritası olarak Eğitim 2030 Eylem Çerçevesi geliştirilmiştir. Bu çerçeve ile kaliteli eğitime eşit erişimin sağlanması, kapsayıcı ve cinsiyete duyarlı bir şekilde eğitim sistemlerinin güçlendirilmesi, küresel işbirliklerinin artırılması hedeflenmektedir.[8]

Eğitim hakkı ayrıca kadınlar, kız çocukları, engelliler, göçmenler, yerli halklar, mülteciler gibi belirli grupları kapsayan anlaşmalarda da yer almıştır. Eğitim konusu Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme (1951), Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICERD, 1965), Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICCPR, 1966), Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICMW, 1990), Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme (CRPD, 2006) gibi birçok sözleşmede ve çeşitli bölgesel anlaşmalarda yer almıştır.[9] Ulusal anayasaların büyük çoğunluğunda bir hak olarak yer verilmiştir.[10]

[5] UNESCO, The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education, Erişim Adresi: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427, Erişim tarihi:04.09.2024.
[6] UNESCO, World Education Forum, Dakar, Senegal, 26-28 April 2000: final report, Erişim Adresi: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000121117, Erişim Tarihi:04.09.2024.
[7] World Bank, Incheon Declaration, Erişim Adresi:https://documents1.worldbank.org/curated/en/167341467987876458/pdf/101711-WP-Box393265B-PUBLIC-incheon-declarationADD-ALL-LANGUAGES.pdf?_gl=1*23qesg*_gcl_au*OTc0ODYwMTEwLjE3MjU0MzcwOTk., Erişim Tarihi:04.09.2024.
[8] Charter For Compassion, Education, Erişim Adresi: https://charterforcompassion.org/education/education/un-unesco-education-documents.html, Erişim Tarihi:01.09.2024.
[9] Right to Education Initiative. (n.d.). Persons with disabilities. Right to Education Erişim Adresi: https://www.right-to-education.org/node/110, Erişim Tarihi:04.09.2024.; Right to Education Initiative. (n.d.). Marginalised groups. Right to Education.Erişim Adresi: https://www.right-to-education.org/marginalised-groups, Erişim Tarihi:04.09.2024.
[10] Right to Education Initiative. (n.d.). Persons with disabilities. Right to Education Erişim Adresi: https://www.right-to-education.org/node/110, Erişim Tarihi:04.09.2024.; Right to Education Initiative. (n.d.). Marginalised groups. Right to Education.Erişim Adresi: https://www.right-to-education.org/marginalised-groups, Erişim Tarihi:04.09.2024.

KENT GÜNDEMİNE BAKIŞ / EYLÜL 2024

TÜRKİYE'DE EĞİTİMİN YASAL ÇERÇEVESİ

Türkiye'de eğitimin yasal çerçevesi Anayasa'da ve çeşitli mevzuatlarla belirlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 42. Maddesinde:

- Kimsenin, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamayacağı,
- Öğrenim hakkının kapsamının kanunla tespit edildiği ve düzenlendiği,
- Eğitim ve öğretimin Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılacağı ve bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerlerinin açılamayacağı,
- İlköğretimin kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunlu olduğu ve devlet okullarında parasız olduğu,
- Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esasların, devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenlendiği belirtilmektedir.

Söz konusu maddeyle yurttaşın eğitim hakkı güvence altına alınarak devletin eğitim ve öğretim kurumları üzerindeki yetkileri belirlenmiştir. Devletin eğitim kurumları üzerinde düzenleme ve denetleme görevleri de tanımlanarak, eğitimde fırsat eşitliği üzerinde önemle durulmuştur.[11] Eğitim ayrıca birçok kanun ve yönetmelikte de yerini almıştır. Bu düzenlemelerin en kapsayıcıları şunlardır:

- 1924 yılında kabul edilen 430 Numaralı Tevhid-i Tedrisat Kanunu Türkiye'de eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması açısından en önemli adımlardan biri olmuştur. Bu kanunda Osmanlı döneminde mevcut olan eğitim kurumlarının birleştirilerek, Maarif Vekaleti'ne bağlanması yönünde karar alınmıştır.[12]
- 1961 yılında çıkarılan 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Türkiye'de ilköğretimin temel yasal çerçevesi oluşturulmuştur. Eğitim yaşı, öğretim kurumlarının kuruluş ve işleyişleri, devamsızlık, yaptırımlar bu çerçevenin içinde belirlenmiştir. Kanun çoğu kez değişime uğramıştır. Kanunda yapılan en önemli değişiklik 2012 yılında 4+4+4 sistemi getirilmesi ve zorunlu eğitim süresinin 12 yıla çıkarılmasıdır. Değiştirilen bu eğitim sistemi ile 4 yıl ilkokul, 4 yıl ortaokul ve 4 yıl lise olmak üzere üç aşamalı bir zorunlu eğitim modeli getirilmiştir.[13]
- 1973 yılında çıkarılan 1739 Numaralı Milli Eğitim Temel Kanunu ile Milli Eğitimin temel ilkeleri belirlenmiştir. Kanunda eğitimin, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, demokratik, laik, çağdaş bilimsel yaklaşımlara dayalı, genel, eşit olması şart koşulmuştur. Yine kanun okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim sistemlerinin de düzenlenmesi konularını kapsamaktadır. Kanun ile Türkiye'de eğitim sisteminin temeli oluşturulmuş ve millî eğitimle ilgili yapılan düzenlemelerin çerçevesi çizilmiştir.[14]

[11] T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası [42 Madde]. Erişim Adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf, Erişim Tarihi:06.09.2024.
[12] T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, Tevhidi Tedrisat Kanunu, Erişim Adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.430.pdf, Erişim Tarihi:06.09.2024.
[13] T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, T.C. Resmi Gazete. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=222&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=4, Erişim Tarihi:06.09.2024.
[14] T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, Erişim Adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1739.pdf, Erişim Tarihi: 06.09.2024.

- 1981 yılında çıkarılan 2547 Numaralı Yükseköğretim Kanunu üniversitelerin kuruluşu, işleyişi ve denetimine yöneliktir. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) bu kanunla kurulmuştur. Yine bu kanun ile üniversitelerin bilimsel, idari ve mali özerkliğinin sağlanması konusunda çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.[15]

- 1986 yılında 3308 Numaralı Mesleki Eğitim Kanunu çıkarılmış ve bu kanun ile Türkiye'de çırak, kalfa ve ustaların eğitimleri, meslek ve teknik eğitimin esasları düzenlenmiştir.[16]

- 2007 yılında 5580 Numaralı Özel Öğretim Kurumları Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun ile Türkiye'de özel öğretim kurumlarının kuruluş, yönetim ve denetimleri ile ilgili mevzuat belirlenmiştir.[17]

Eğitimde düzenin ve devamlılığın sağlanması, eğitimin etkin bir şekilde yapılması için birçok yönetmelik de çıkarılmıştır. MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, MEB Kurum Açma, Kapatma ve Ad Verme Yönetmeliği, MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği, MEB Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği, MEB Eğitim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği, MEB Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği çıkarılan yönetmeliklerin başlıcalarıdır.

Türkiye UNESCO Sözleşmelerine, Avrupa Konseyi Sözleşmelerine, Bologna Süreci, Avrupa Birliği Eğitim Programları gibi eğitim alanında birçok uluslararası sürece dahil olmuştur.[18] Yine Türkiye birçok ülke ile eğitim anlaşmaları yapmıştır.[19]

[15] T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, Yükseköğretim Kanunu, Erişim Adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2547.pdf, Erişim Tarihi:06.09.2024.
[16] T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, Mesleki Eğitim Kanunu, Erişim Adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3308&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5, Erişim Tarihi:06.09.2024.
[17] T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu, Erişim Adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5580.pdf, Erişim Tarihi:06.09.2024.
[18] YÖK, Lizbon Tanıma Sözleşmesi, Erişim Adresi:https://uluslararasi.yok.gov.tr/Sayfalar/avrupa-yuksekogretim-alani-ile-uyum-projesi/yuksekogretimde-denklik-ve-tanima/lizbon-tanima-sozlesmesi.aspx, Erişim Tarihi:06.09.2024.
[19] T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Resmi Gazetede Yayımlanan Anlaşmalar, Erişim Adresi: https://abdigm.meb.gov.tr/www/uluslararasi-anlasmalar/icerik/2079, Erişim Tarihi:06.09.2024.

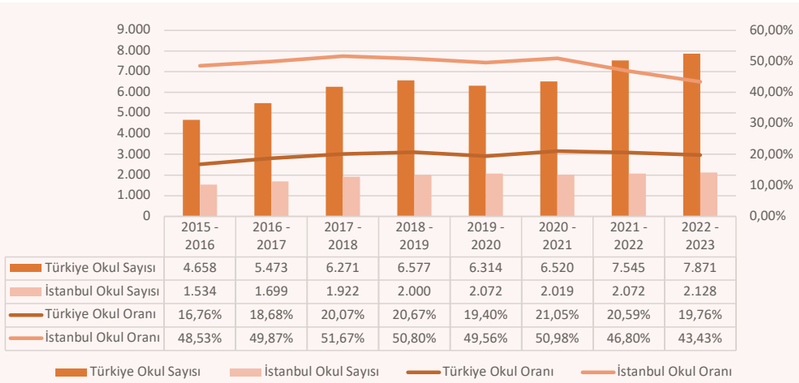
TÜRKİYE ve İSTANBUL'DA DEVLET ve ÖZEL OKULLARIN NİCEL DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, Türkiye ve İstanbul'da bulunan özel okulların tüm okullar içerisindeki sayısal ve oransal verileri incelenecektir. Bu inceleme, okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim kademelerini kapsayacak şekilde yapılacaktır. Bu bölümün amacı bir hak olarak tanımlanan eğitim hakkının özel sektör tarafından gün geçtikçe daha fazla bir şekilde eğitim alanında kendini gösterdiğini veriler doğrultusunda ortaya koymaktır. Bununla birlikte, ortaokul ve liselerde imam hatip okulları ile mesleki ve teknik liselerin durumuna da değinilecektir.

Okul Öncesi

Araştırma kapsamında incelenecek eğitim kademeleri arasında özel okulların sayısal ve oransal olarak en fazla ön planda olduğu eğitim kademesi okul öncesidir.

Grafik 1. Türkiye ve İstanbul'da özel okul öncesi kurumların sayıları ve oranları

	2015 - 2016	2016 - 2017	2017 - 2018	2018 - 2019	2019 - 2020	2020 - 2021	2021 - 2022	2022 - 2023
Türkiye Okul Sayısı	4.658	5.473	6.271	6.577	6.314	6.520	7.545	7.871
İstanbul Okul Sayısı	1.534	1.699	1.922	2.000	2.072	2.019	2.072	2.128
Türkiye Okul Oranı	16,76%	18,68%	20,07%	20,67%	19,40%	21,05%	20,59%	19,76%
İstanbul Okul Oranı	48,53%	49,87%	51,67%	50,80%	49,56%	50,98%	46,80%	43,43%

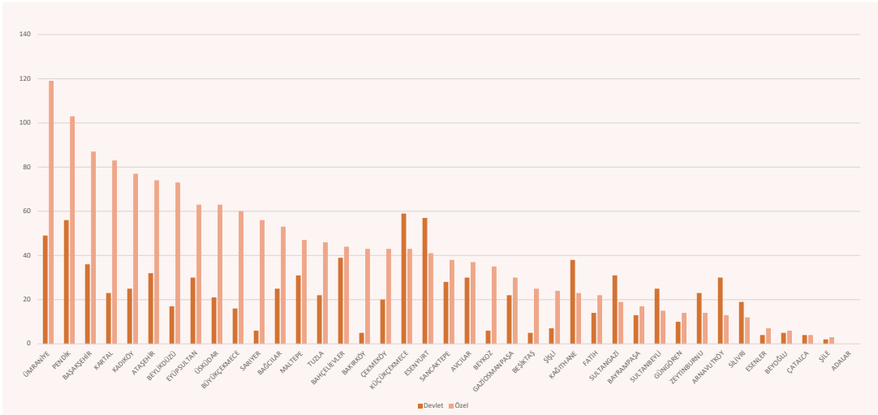
Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri

Grafik 1'de görüldüğü gibi okul öncesi özel okul sayıları Türkiye'de ve İstanbul'da artış eğilimindedir. Ancak oransal olarak bakıldığında Türkiye'de ciddi bir değişim olmasa da, İstanbul'da 2020-2021 eğitim öğretim yılından itibaren özel okul öncesi kurumların tüm özel okul kurumları arasındaki oranı düşmüştür. İstanbul'daki oransal olarak gerçekleşen bu düşüşün, Covid-19 Pandemisi ile ilişkili olduğu söylenebilir. Kar amacı ile açılan okul öncesi eğitim kurumlarının, COVID-19'la beraber uzaktan eğitime geçilmesinin etkisiyle zarara geçmeleri sonucu önceki yıllara göre yeni açılan özel okul öncesi eğitim kurumları ile kapananlar arasında farkın azalmasıyla özel okul öncesi eğitim kurumlarının oranı İstanbul'da düşüş göstermiştir.

Okul öncesi eğitim kurumlarında özel sektörün varlığı İstanbul'da daha fazla ön plana çıkmaktadır. 2022-2023 itibarıyla Türkiye'deki okul öncesi kurumlar arasında özel okul oranı %19.76 iken, bu oran İstanbul'da %43.43'e çıkmaktadır. Son sekiz yıl özelinde incelendiğinde ise bu oran İstanbul'da pandeminin etkisi görülmeden önce, %50.98'e çıkmıştır. İstanbul'daki özel okul öncesi eğitim kurumlarının tüm okul öncesi eğitim kurumları arasındaki bu yüksek oranı, okul öncesi eğitimin çok büyük oranda kar amacı güden özel sektöre bırakıldığını göstermektedir.

Okul öncesi kurumlar İstanbul'da ilçe bazlı incelendiğinde, ilçelerin büyük bir çoğunluğunda özel sektörün işlettiği özel okul öncesi kurumların çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Grafik 2. İstanbul'un ilçelerindeki okul öncesi eğitim kurumlarının türüne göre ayrımı[20]

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Bilişim Sistemleri

Grafik 2'de de görüldüğü gibi sekiz ilçe (Silivri, Arnavutköy, Zeytinburnu, Sultanbeyli, Sultangazi, Kağıthane, Küçükçekmece, Esenyurt) hariç, geri kalan ilçelerin tümünde özel okul öncesi kurumlar ön plandadır. Bu tabloya göre, özel anaokullarına çocuklarını göndermek için ekonomik durumu yeterli olmayan ailelerin çocuklarının eğitime başlayabilecekleri yaşlarda evde kalmasına sebep olduğu söylenebilir. Bu durum aileyi de olumsuz yönde etkilemektedir. Öncelikle, çocuğun okul desteğiyle yaşayacağı bedensel, ruhsal ve sosyal gelişim ertelenmektedir. İkinci olarak ise, hali hazırda ev işleriyle ilgilenmek zorunda bırakılan ve istihdamda yer alamayan anneler, çocuğun bakımıyla gün içinde en azından bir sene daha ilgilenmek durumunda kalmaktadır. Bu durumu, annelerin istihdama katılmayı istemeleri durumunda, istihdama katılmasının önünde bir engel teşkil ettiği şeklinde yorumlamak mümkündür. İstihdamda olan anneler için ise evde çocuk bakımının sağlanması daha da problem olmaktadır.

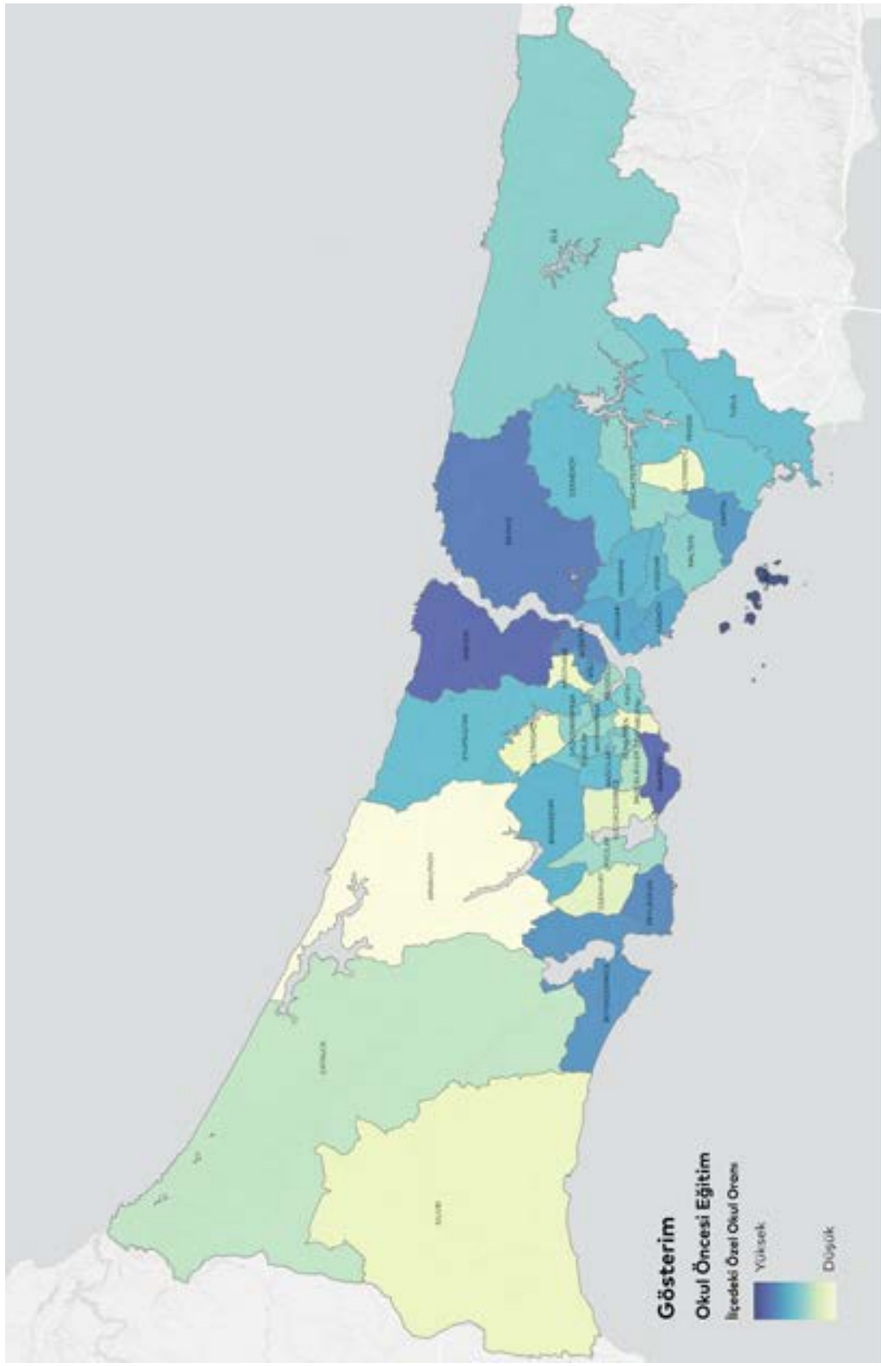
Özel okul öncesi eğitim kurumlarının sayısının yüksek olduğu ve kamuya ait okul öncesi kurumların sayısından da fazla olduğu göz önünde bulundurulduğunda uygun fiyatlı kreşlere ihtiyaç bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı kreşler oldukça önemli bir yere sahiptir.

Devletin çok büyük oranda özel sektöre bıraktığı okul öncesi eğitimin bir ayrıcalıktan çıkmasına katkı sunmak için İBB'nin açtığı Yuvamız İstanbul kreşlerinin her birinde, ücretsiz kontenjanlar sunulmaktadır. Kreşlerin bulunduğu mahallelerde Yuvamız İstanbul kreşlerine başvuran dezavantajlı aileler önceliklendirilerek özel okul öncesi eğitim kurumlarından yararlanamayacak ailelerin çocuklarının bu kademedeki eğitime ulaşmalarını sağlanmaktadır.

[20] Özel yabancı okulların halk nezdinde çeşitli sebeplerle tercih edilmeyen veya edilemeyen okullar arasında yer alması sebebiyle araştırma kapsamında yalnızca özel Türk okulları dahil edilmiştir.

KENT GÜNDEMİNE BAKIŞ / EYLÜL 2024

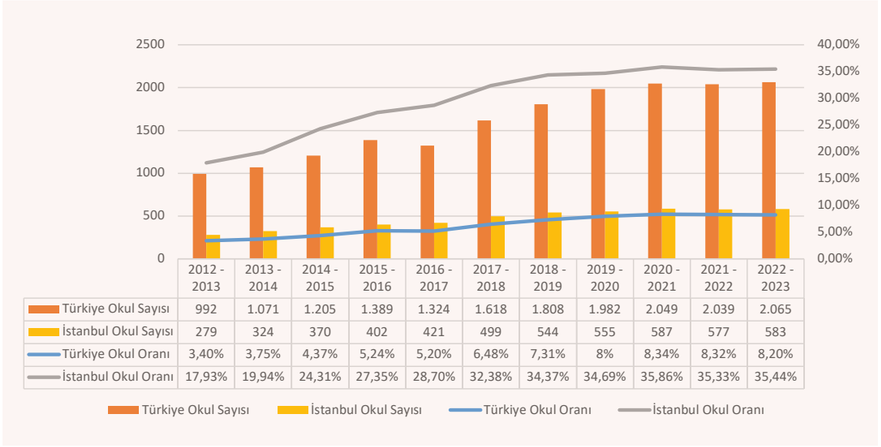
Harita 1. Okul öncesi eğitim kurumları içinde özel eğitim kurumlarının oransal olarak dağılımı

İlkokul

İlkokul seviyesine gelindiğinde ise, İstanbul'un özel okullar konusunda Türkiye ile farkı daha da artmaktadır.

Grafik 3. Türkiye ve İstanbul'daki özel ilkokul sayıları ve oranları

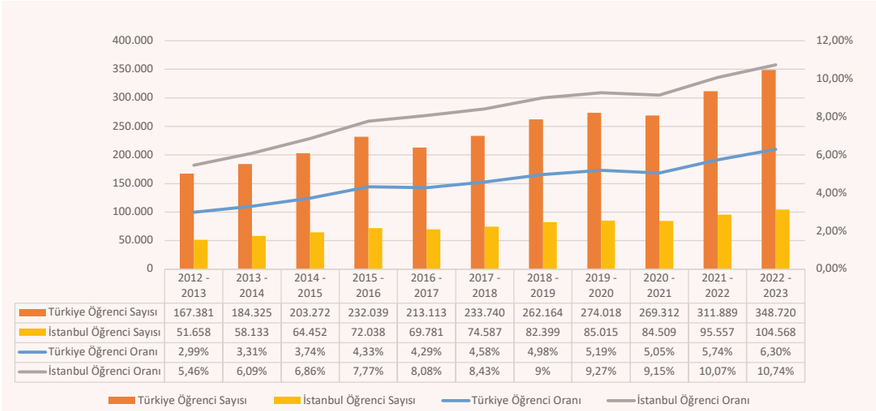
	2012 - 2013	2013 - 2014	2014 - 2015	2015 - 2016	2016 - 2017	2017 - 2018	2018 - 2019	2019 - 2020	2020 - 2021	2021 - 2022	2022 - 2023
Türkiye Okul Sayısı	992	1.071	1.205	1.389	1.324	1.618	1.808	1.982	2.049	2.039	2.065
İstanbul Okul Sayısı	279	324	370	402	421	499	544	555	587	577	583
Türkiye Okul Oranı	3,40%	3,75%	4,37%	5,24%	5,20%	6,48%	7,31%	8%	8,34%	8,32%	8,20%
İstanbul Okul Oranı	17,93%	19,94%	24,31%	27,35%	28,70%	32,38%	34,37%	34,69%	35,86%	35,33%	35,44%

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri

Son 10 yıllık döneme bakıldığında, Türkiye'de de İstanbul'da da özel ilkokul sayıları önemli ölçüde artmıştır. 2012 - 2013 döneminde 992 olan Türkiye'deki özel ilkokul sayısı 2.065'e çıkmış, İstanbul'da ise 279'dan 583'e çıkmıştır.

Artış oranı olarak Türkiye'deki özel ilkokul sayıları daha fazla artmış olsa da, Türkiye'deki ve İstanbul'daki özel ilkokul sayılarının tüm ilkokullar arasındaki oranında farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Türkiye'deki özel ilkokul sayılarının iki kattan fazla artmış olması, Türkiye'deki ilkokul sayıları içindeki oranını %8,2'ye getirmiştir. İstanbul'da ise artan özel ilkokul sayısıyla birlikte 2012 - 2013 eğitim öğretim yılında %17,93 olan özel ilkokul oranı, 2022 - 2023 eğitim öğretim yılında %35,44'e yükselmiştir. Bu oranlar, okul öncesinde olduğu gibi ilkokulda da özel sektörün eğitim alanında giderek artan bir yer elde ettiğini göstermektedir. Özellikle oransal olarak bakıldığında özel ilkokulların İstanbul'da bulunduğu konum, Türkiye'yle karşılaştırıldığında çok daha ön planda kalmaktadır.

Grafik 4. Türkiye ve İstanbul'daki özel ilkokullarda okuyan öğrenci sayısı ve oranı

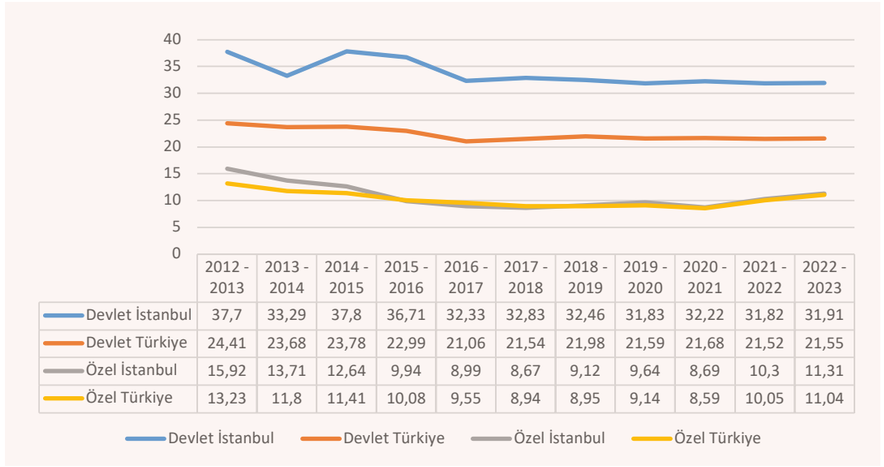
	2012 - 2013	2013 - 2014	2014 - 2015	2015 - 2016	2016 - 2017	2017 - 2018	2018 - 2019	2019 - 2020	2020 - 2021	2021 - 2022	2022 - 2023
Türkiye Öğrenci Sayısı	167.381	184.325	203.272	232.039	213.113	233.740	262.164	274.018	269.312	311.889	348.720
İstanbul Öğrenci Sayısı	51.658	58.133	64.452	72.038	69.781	74.587	82.399	85.015	84.509	95.557	104.568
Türkiye Öğrenci Oranı	2,99%	3,31%	3,74%	4,33%	4,29%	4,58%	4,98%	5,19%	5,05%	5,74%	6,30%
İstanbul Öğrenci Oranı	5,46%	6,09%	6,86%	7,77%	8,08%	8,43%	9%	9,27%	9,15%	10,07%	10,74%

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri

Özel ilkokullarda okuyan öğrenci sayılarına da bakıldığında, İstanbul'un Türkiye'ye göre yine ön planda olduğu görülmektedir. Son 10 yılda hem Türkiye'de hem İstanbul'da özel ilkokulda okuyan öğrenci sayıları ve oranları iki kattan fazla artmıştır. Ancak İstanbul'daki özel sektörün ağırlığı, okul sayısında olduğu gibi öğrenci sayılarında da kendini göstermektedir. 2022 - 2023 eğitim öğretim yılında Türkiye'de özel ilkokullarda okuyan öğrenci oranı tüm ilkokul öğrencilerine kıyasla %6,3'ken, bu oran İstanbul'da %10,74'tür.

Grafik 4'te değerlendirilmesi gereken bir başka konu ise pandeminin öğrenci sayısı üzerindeki etkisidir. Özel ilkokullarda okuyan öğrenci sayısı son 10 yıl içinde 2019 - 2020 eğitim öğretim yılına kadar, hem Türkiye'de hem İstanbul'da sürekli bir artış göstermiştir. Ancak pandemi sebebiyle uzaktan eğitime geçildiği dönemde hem Türkiye'deki hem de İstanbul'daki özel ilkokullarda okuyan öğrenci sayıları azalmıştır. Özel ilkokulda okuyan öğrenci oranının, özel ilkokulların oranına kıyasla daha düşük olmasının sebeplerinden birinin, derslik başına düşen öğrenci sayısıyla ilgili olduğu şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Grafik 5. Türkiye ve İstanbul'daki devlet ve özel ilkokullarda derslik başına düşen öğrenci sayısı

	2012 - 2013	2013 - 2014	2014 - 2015	2015 - 2016	2016 - 2017	2017 - 2018	2018 - 2019	2019 - 2020	2020 - 2021	2021 - 2022	2022 - 2023
Devlet İstanbul	37,7	33,29	37,8	36,71	32,33	32,83	32,46	31,83	32,22	31,82	31,91
Devlet Türkiye	24,41	23,68	23,78	22,99	21,06	21,54	21,98	21,59	21,68	21,52	21,55
Özel İstanbul	15,92	13,71	12,64	9,94	8,99	8,67	9,12	9,64	8,69	10,3	11,31
Özel Türkiye	13,23	11,8	11,41	10,08	9,55	8,94	8,95	9,14	8,59	10,05	11,04

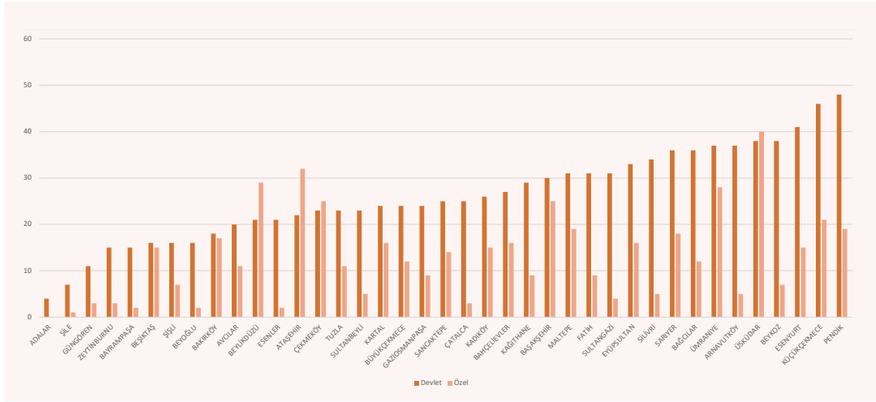
Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri

Grafikte görüldüğü gibi devlet ilkokullarındaki derslik başına düşen öğrenci sayıları özel ilkokullara göre daha fazladır. Bu durum özellikle yoğun nüfusa ve yetersiz okula sahip bölgelerde dersliklerin kalabalık olmasına neden olmaktadır. Sınıfların kalabalık olmasının öğretmenler için de zor bir durum yaratmaktadır. Sınıf mevcudu arttıkça öğretmenlerin sınıf hakimiyeti zorlaşmaktadır ve bu durum da öğrencilerin başarısını etkilemektedir.

Grafik 5'te dikkat çeken bir başka diğer konu ise İstanbul'daki devlet ilkokullarıyla Türkiye'deki devlet ilkokullarında derslik başına düşen öğrenci sayısının arasındaki farktır. İstanbul'daki devlet ilkokullarında derslik başına düşen öğrenci sayısı 2022-2023 eğitim öğretim yılında 31,91 iken, bu sayı Türkiye'deki devlet ilkokullarında 21,55'tir. Bu veriler, İstanbul'daki öğrencilerin Türkiye ortalamasının üzerinde bir kalabalıkta ilkokul eğitimlerini geçirdiğini göstermektedir.

Özel sektörün ilkokul seviyesinde İstanbul'da ilçe bazlı incelenmesi, hangi ilçelerde özel ilkokulların daha yoğunlukta olduğunu görmek açısından önemlidir.

Grafik 6. İstanbul'un ilçelerinde bulunan devlet ve özel ilkokulların karşılaştırılması[21]

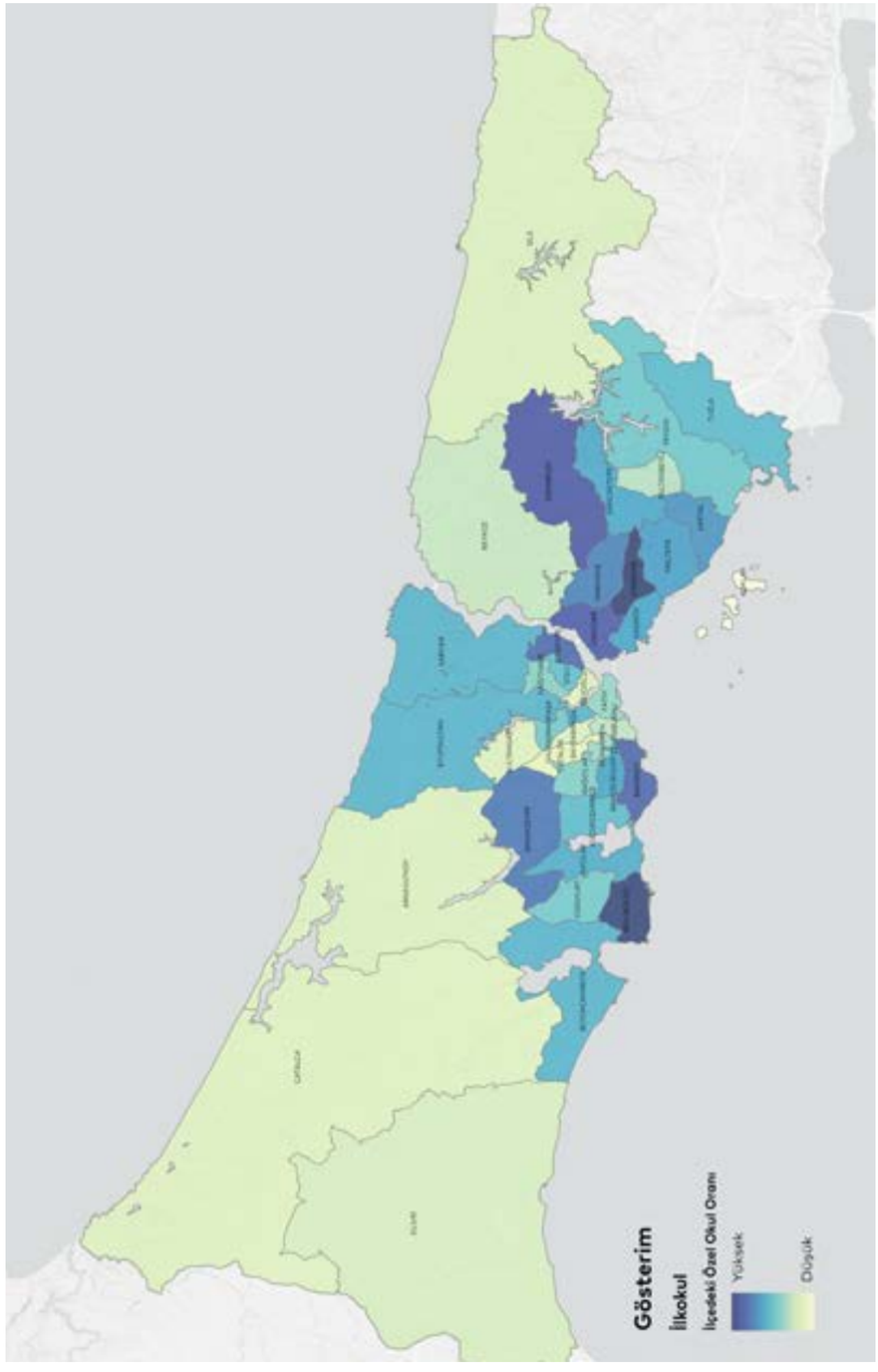
Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Bilişim Sistemleri

Özel ilkokul sayısının devlet ilkokul sayısından daha fazla olduğu ilçeler Beylikdüzü, Ataşehir, Çekmeköy ve Üsküdar'dır. Bu ilçelerden Beylikdüzü ve Ataşehir özel ilkokulların devlet ilkokullarından neredeyse onar tane fazla olmasıyla ön plana çıkmaktadır. Bu ilçelerin yanında, Beşiktaş, Bakırköy ve Başakşehir'de de özel ilkokulların sayısı devlet ilkokullarının sayısına yakındır. Bu ilçelerin sosyoekonomik olarak ön planda olduğu düşünüldüğünde özel okul sahiplerinin bu ilçeleri özellikle seçtiği söylenebilir.

Özel ilkokulların ya hiç bulunmadığı ya da az sayıda bulunduğu ilçeler Adalar, Şile, Güngören, Zeytinburnu, Bayrampaşa, Beyoğlu, Esenler, Sultanbeyli, Çatalca, Sultangazi, Silivri ve Arnavutköy'dür. Bu ilçeler ise sosyoekonomik olarak diğer ilçelerin gerisinde kalmakta ve bu sebeple de özel okul sahiplerinin tercih etmediği ilçeler konumunda yer almaktadır. Grafikten de görüldüğü gibi özel okul sahipleri herhangi bir ihtiyaçtan ziyade en çok karın nereden olacağına göre özel okulları açmaktadır.

[21] Özel yabancı okulların halk nezdinde çeşitli sebeplerle tercih edilmeyen veya edilemeyen okullar arasında yer alması sebebiyle araştırma kapsamında yalnızca özel Türk okulları dahil edilmiştir.

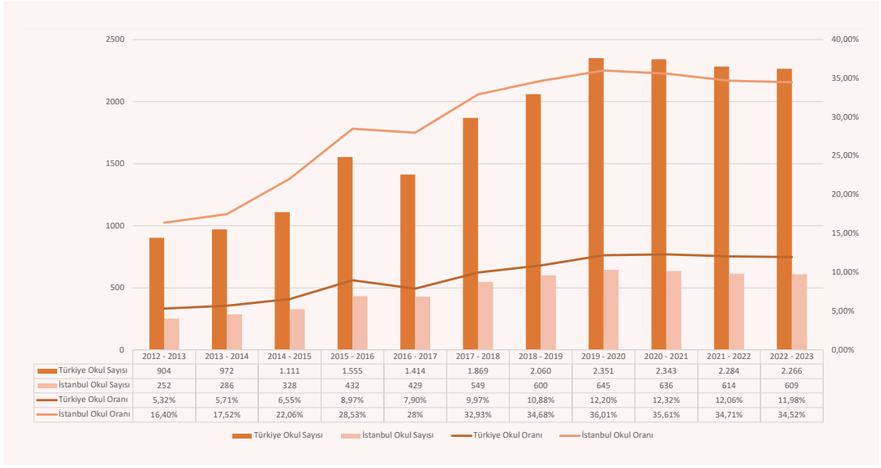
Harita 2. İlkokullar içinde özel ilkokulların oransal olarak dağılımı

Ortaokul

İlkokul kademesinden sonra ortaokul kademesine geçildiğinde, özel ilkokulların aksine özel ortaokulların sayısında pandemiye kadar artış ve pandemiden sonra ise azalış yaşandığı göze çarpmaktadır.

Grafik 7. Türkiye ve İstanbul'daki özel ortaokulların sayısı ve oranı

	2012 - 2013	2013 - 2014	2014 - 2015	2015 - 2016	2016 - 2017	2017 - 2018	2018 - 2019	2019 - 2020	2020 - 2021	2021 - 2022	2022 - 2023
Türkiye Okul Sayısı	904	972	1.111	1.555	1.414	1.869	2.060	2.351	2.343	2.284	2.266
İstanbul Okul Sayısı	252	286	328	432	429	549	600	645	636	614	609
Türkiye Okul Oranı	5,32%	5,71%	6,55%	8,97%	7,90%	9,97%	10,88%	12,20%	12,32%	12,06%	11,98%
İstanbul Okul Oranı	16,40%	17,52%	22,06%	28,53%	28%	32,93%	34,68%	36,01%	35,61%	34,71%	34,52%

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri

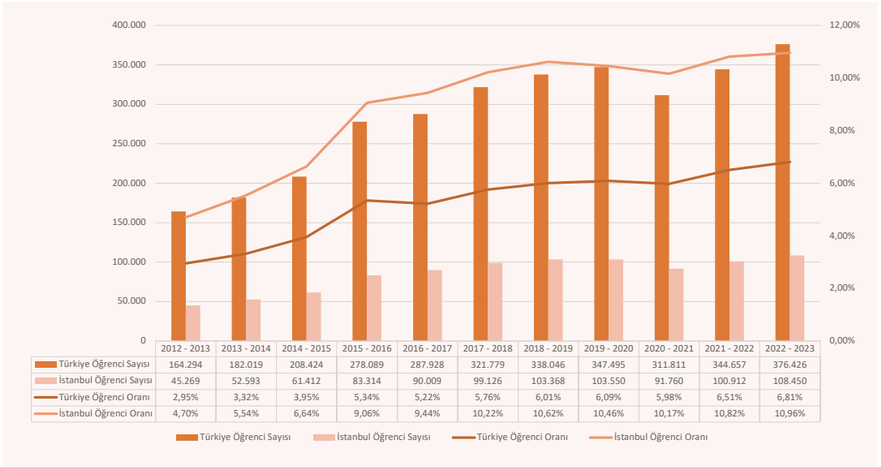
Özel ortaokulların sayısı ve oranı son on yıllık periyotta değerlendirildiğinde 2013-2014 ve 2015-2016 eğitim öğretim yılları arasındaki artış dikkat çekmektedir. Bu artışın 2014 yılında kapatılan dershanelerle ilgili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kapatılan dershanelerin bir kısmı özel okul olarak eğitim hayatına dahil olmuştur.

2019-2020 yılına kadar devam eden özel ortaokul sayısındaki artış, pandemi sonrası düşüşe geçmiştir. Pandemi öncesinde Türkiye'de 2351, İstanbul'da 645 olan özel ortaokul sayısı 2022-2023 eğitim öğretim döneminde Türkiye'de 2266'ya İstanbul'daysa 609'a düşmüştür.

Türkiye ve İstanbul'daki özel ortaokulların tüm ortaokullar arasındaki oranına bakıldığında İstanbul'da Türkiye'ye göre üç kattan fazla özel ortaokul olduğu görülmekte. Bu durum, okul öncesi ve ilkokullarda olduğu gibi İstanbul'un sermaye tarafından eğitim alanında bir yatırım bölgesi olarak tercih edildiği anlamına gelmektedir.

Türkiye'de ve İstanbul'daki özel ortaokullarda okuyan öğrenci sayıları değerlendirildiğinde ise, dershanelerin kapatılmasıyla ilgili olan yükseliş trendi devam etmekteyken pandemiden sonraki düşüş trendi öğrenci sayısında sadece 1 yıl sürmüş ve daha sonrasında yükselmeye başlamıştır.

Grafik 8. Türkiye ve İstanbul'da özel ortaokullarda okuyan öğrenci sayısı ve oranı

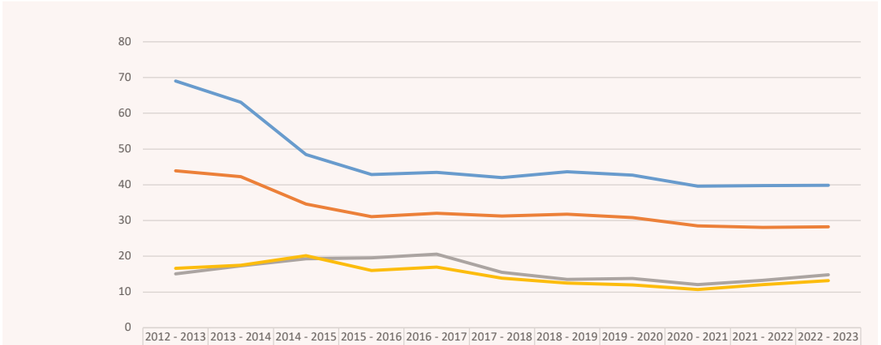

	2012 - 2013	2013 - 2014	2014 - 2015	2015 - 2016	2016 - 2017	2017 - 2018	2018 - 2019	2019 - 2020	2020 - 2021	2021 - 2022	2022 - 2023
Türkiye Öğrenci Sayısı	164.294	182.019	208.424	278.089	287.928	321.779	338.046	347.495	311.811	344.657	376.426
İstanbul Öğrenci Sayısı	45.269	52.593	61.412	83.314	90.009	99.126	103.368	103.550	91.760	100.912	108.450
Türkiye Öğrenci Oranı	2,95%	3,32%	3,95%	5,34%	5,22%	5,76%	6,01%	6,09%	5,98%	6,51%	6,81%
İstanbul Öğrenci Oranı	4,70%	5,54%	6,64%	9,06%	9,44%	10,22%	10,62%	10,46%	10,17%	10,82%	10,96%

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri

Özel ortaokulların aksine pandemi sonrası sadece bir sene düşüş gösteren Türkiye ve İstanbul'daki özel ortaokullarda okuyan öğrenci sayısı son iki yılda tekrardan artışa geçerek Türkiye'de 376.426 İstanbul'da ise 108.450 olmuştur. Okulların aksine artış gösteren öğrenci sayısı özel ortaokullarda da derslik başına düşen öğrenci sayısını arttırmıştır.

Grafik 9. Türkiye ve İstanbul'da devlet okulu ve özel ortaokullarda derslik başına düşen öğrenci sayısı

	2012 - 2013	2013 - 2014	2014 - 2015	2015 - 2016	2016 - 2017	2017 - 2018	2018 - 2019	2019 - 2020	2020 - 2021	2021 - 2022	2022 - 2023
Devlet İstanbul	69,01	63,12	48,48	42,92	43,47	42,02	43,61	42,71	39,6	39,82	39,86
Devlet Türkiye	43,9	42,31	34,62	31,13	32,05	31,23	31,75	30,87	28,51	28,12	28,27
Özel İstanbul	15,12	17,3	19,27	19,58	20,6	15,54	13,56	13,8	12,13	13,27	14,81
Özel Türkiye	16,61	17,49	20,15	16,06	16,97	13,93	12,53	12,03	10,69	12,1	13,2

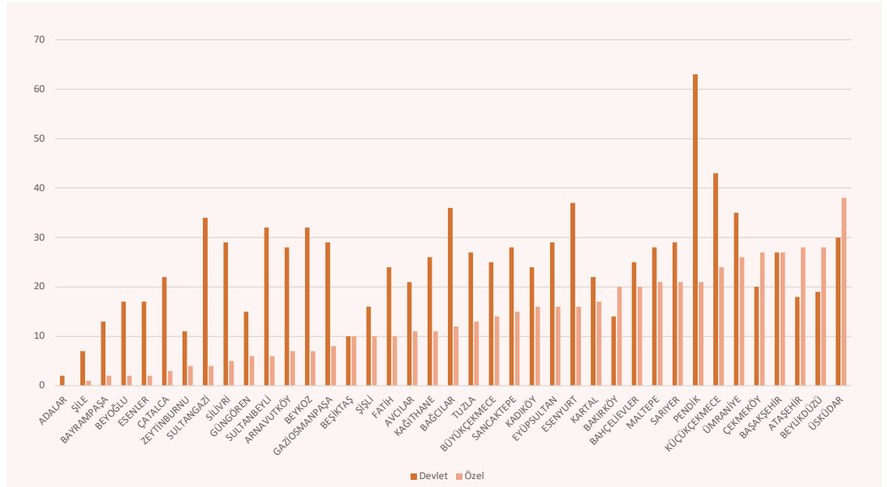
Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri

Grafik 9'da da görüldüğü gibi, pandemi sonrasında İstanbul ve Türkiye'deki özel ortaokullarda derslik başına düşen öğrenci sayısı artış göstermiştir. İlkokul seviyesinde de olduğu gibi ortaokul seviyesinde de derslik başına en fazla öğrenci düşen ortaokullar, İstanbul'daki devlet ortaokullarıdır. Her ne kadar son on yılda hem İstanbul'daki hem Türkiye'deki devlet ortaokullarında derslik başına düşen öğrenci sayılarında önemli düşüşler olsa da, özel okullarla kıyaslandığında İstanbul'da da Türkiye'de de önemli farklar bulunmaktadır. Özellikle İstanbul'da özel ve devlet ortaokulları arasındaki derslik başına düşen öğrenci sayısındaki fark İstanbul'da eğitim alanındaki eşitsizliği gözler önüne sermektedir. İstanbul'daki bu eşitsizliği ilçeler bazında devlet ve özel ortaokul sayılarını inceleyerek görmek mümkündür.

"Eğitimin ilk 8 yılı devletin görevidir ve bu seviyelerde özel okul olmamalıdır. Devlet, asli görevi olan eğitimi özel sektöre devretmek yerine uluslararası standartlarda finanse etmeli ve eğitimde kaliteyi yükseltmelidir. Bireylerin yaşamlarının en önemli, en belirleyici döneminde fırsat eşitsizliği ülkedeki adalet duygusunu zedeler."

Prof. Dr. Erhan Erkut

Grafik 10. İstanbul'da ilçelere göre devlet ve özel ortaokul sayısı[22]

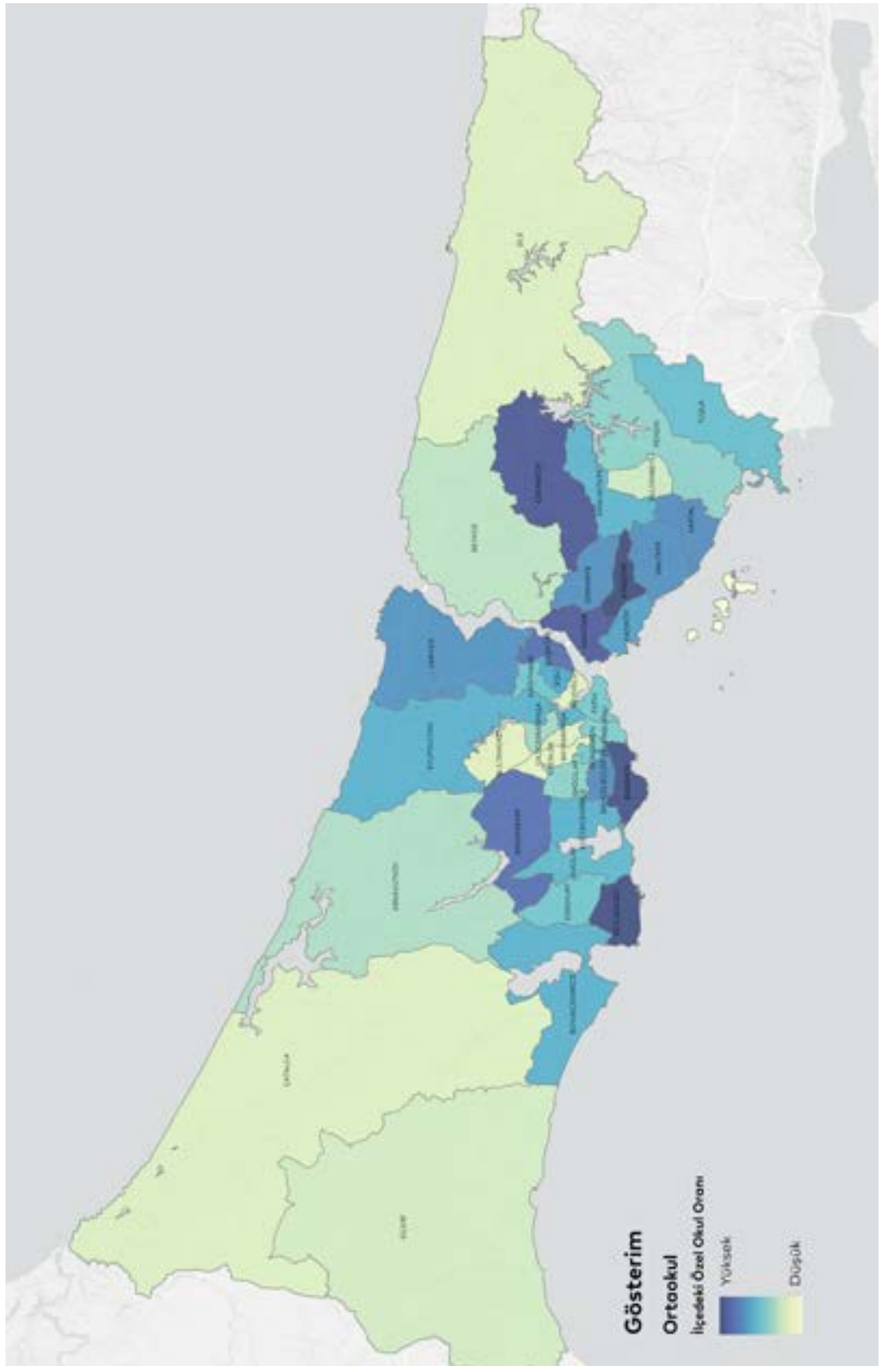

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Bilişim Sistemleri

Grafik 10'da görüldüğü gibi, özel ortaokul sayısının devlet ortaokulu sayısından fazla olduğu beş ilçe bulunmaktadır. Bu geceler Bakırköy, Ataşehir, Beylikdüzü, Çekmeköy ve Üsküdar'dır. Beşiktaş ve Başakşehir'de özel ortaokul sayısı ve devlet ortaokulu sayısı eşittir. Özel ortaokul sayısının devlet ortaokulu sayısına eşit veya özel ortaokul sayısının devlet ortaokulu sayısından fazla olduğu ilçelerin sosyoekonomik durumlarının diğer ilçelere göre daha iyi olduğu söylenebilir.

[22] Özel yabancı okulların halk nezdinde çeşitli sebeplerle tercih edilmeyen veya edilemeyen okullar arasında yer alması sebebiyle araştırma kapsamında yalnızca özel Türk okulları dahil edilmiştir.

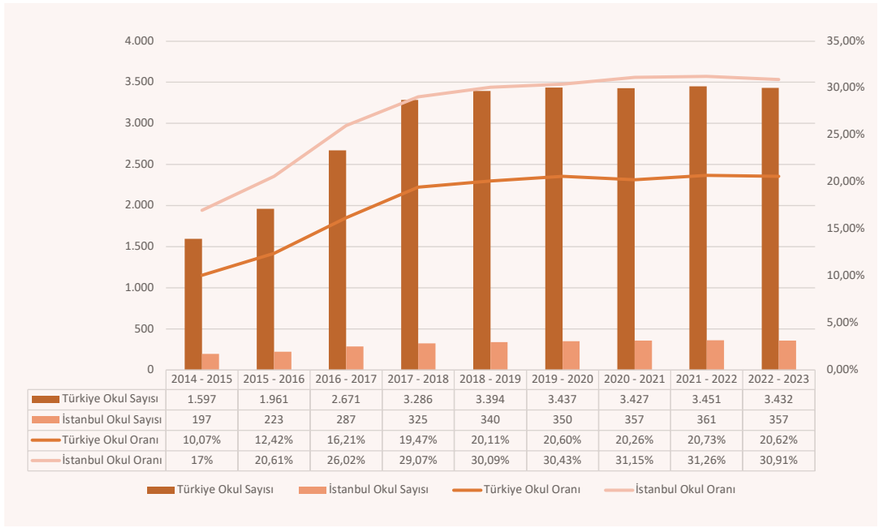
Harita 3. Ortaokullar içinde özel ortaokulların oransal olarak dağılımı

Özel ortaokul sayısının az olduğu ilçelere bakıldığında Şile, Zeytinburnu, Bayrampaşa, Beyoğlu, Esenler, Çatalca, Arnavutköy, Silivri, Sultanbeyli, Beykoz ve Sultangazi ön plana çıkmaktadır. Bu ilçelerin ortak özellikleri ise ya İstanbul'un çeper ilçeleri olmaları ve bu çeper ilçelerde sosyoekonomik durumu iyi olan nüfusun görece daha az olması, ya da bu ilçelerin bir kısmının sosyoekonomik durumunun kötü olmasıdır. Bu grafikte dikkat çekilmesi gereken bir başka nokta ise Pendik'teki devlet ortaokulu sayısının diğer ilçelere göre çok sayıda olması ve özel ortaokul sayısından da önemli ölçüde fazla olmasıdır. Pendik'in bu durumunun ilçedeki imam hatip ortaokullarının fazla olmasıyla açıklanabileceği söylenebilir ancak bundan önce, Türkiye ve İstanbul'daki imam hatip ortaokulların durumuna bakmak faydalı olacaktır.

Ortaokul kademesi ile birlikte öğrencilerin eğitim hayatına dahil olan imam hatip ortaokulları devlet ortaokulları arasında sayıca önemli bir yere sahiptir.

Grafik 11. Türkiye ve İstanbul'daki imam hatip ortaokullarının sayısı ve devlet ortaokulları içerisindeki oranı

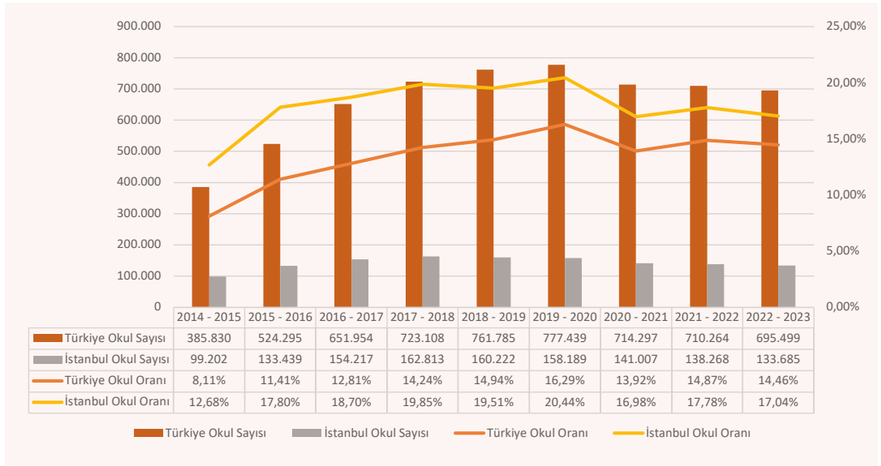
	2014 - 2015	2015 - 2016	2016 - 2017	2017 - 2018	2018 - 2019	2019 - 2020	2020 - 2021	2021 - 2022	2022 - 2023
Türkiye Okul Sayısı	1.597	1.961	2.671	3.286	3.394	3.437	3.427	3.451	3.432
İstanbul Okul Sayısı	197	223	287	325	340	350	357	361	357
Türkiye Okul Oranı	10,07%	12,42%	16,21%	19,47%	20,11%	20,60%	20,26%	20,73%	20,62%
İstanbul Okul Oranı	17%	20,61%	26,02%	29,07%	30,09%	30,43%	31,15%	31,26%	30,91%

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Bilişim Sistemleri

Hem Türkiye'de hem İstanbul'da imam hatip ortaokullarının sayısı son yıllarda çok ciddi bir şekilde artarak Türkiye'de 3432'ye İstanbul'da ise 357'ye ulaşmıştır. Son dokuz yıllık veriler incelendiğinde, Türkiye'de dokuz sene önce imam hatip ortaokulu sayıları devlet ortaokulları sayılarının yaklaşık yüzde onunu oluştururken bu oran 2022-2023'te yaklaşık %20 olmuştur. İstanbul'da ise bu değişim %17'den, %30'lara çıkmıştır. İmam hatip ortaokullarının oransal olarak ağırlığına bakıldığında Türkiye ve İstanbul arasında yaklaşık yüzde onluk bir fark bulunmaktadır. Bu durum da İstanbul'da ortaokul seviyesinde okuması gereken çocukları bulunan ebeveynleri, sadece özel ortaokul ve devlet ortaokulu arasında değil aynı zamanda imam hatip ortaokulu ve imam hatip olmayan ortaokullar arasında seçim yapma zorunluluğunda bırakmaktadır.

İmam hatip ortaokullarında okuyan öğrenci sayılarına ve bu öğrenci sayılarının tüm devlet ortaokullarında okuyan öğrenci sayılarına göre oranlarına bakıldığında farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Grafik 12. Türkiye ve İstanbul'daki imam hatip ortaokullarında okuyan öğrenci sayısı ve devlet ortaokulları içerisindeki oranı

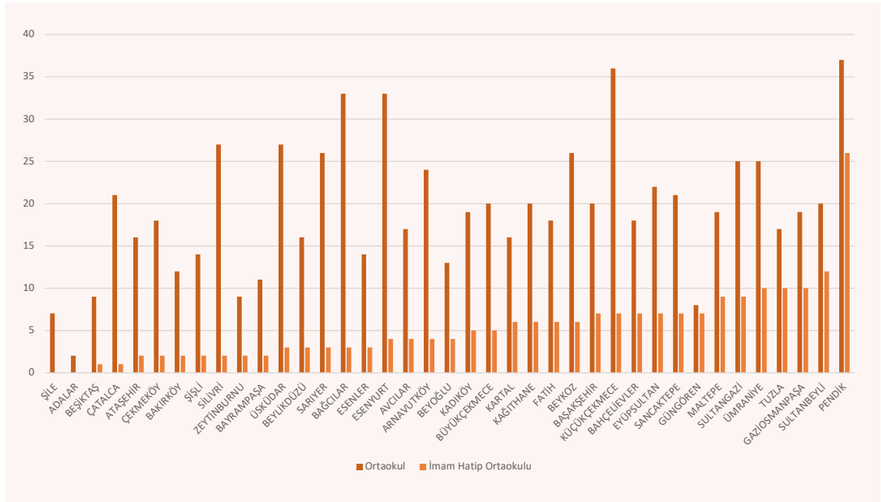
	2014 - 2015	2015 - 2016	2016 - 2017	2017 - 2018	2018 - 2019	2019 - 2020	2020 - 2021	2021 - 2022	2022 - 2023
Türkiye Okul Sayısı	385.830	524.295	651.954	723.108	761.785	777.439	714.297	710.264	695.499
İstanbul Okul Sayısı	99.202	133.439	154.217	162.813	160.222	158.189	141.007	138.268	133.685
Türkiye Okul Oranı	8,11%	11,41%	12,81%	14,24%	14,94%	16,29%	13,92%	14,87%	14,46%
İstanbul Okul Oranı	12,68%	17,80%	18,70%	19,85%	19,51%	20,44%	16,98%	17,78%	17,04%

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri

2019 - 2020 eğitim öğretim yılına kadar yükselen imam hatip ortaokulunda okuyan öğrenci sayıları bu yıldan itibaren düşüş göstermektedir. Türkiye'deki tüm devlet ortaokullarında okuyan öğrenci sayılarına göre imam hatip ortaokullarında okuyan öğrenci sayılarının oranı 2019-2020 yılında %16,29 iken bu oran İstanbul için %20,44'e ulaşmıştır. Bu eğitim öğretim yılından sonrasında bu oranlar 2022-2023 eğitim öğretim yılında Türkiye için %14,46'ya İstanbul için ise %17,04'e düşmüştür. Bu durumun sebeplerinden birinin ortaokul seviyesinde çocuğu olan ebeveynlerin imam hatip ortaokullarını tercih etmemesi olduğunu söylemek mümkündür.

İstanbul'daki imam hatip ortaokulları ilçe bazlı incelendiğinde kimi ilçelerde imam hatip ortaokulları sayısal veya oransal olarak ön plana çıkmaktadır.

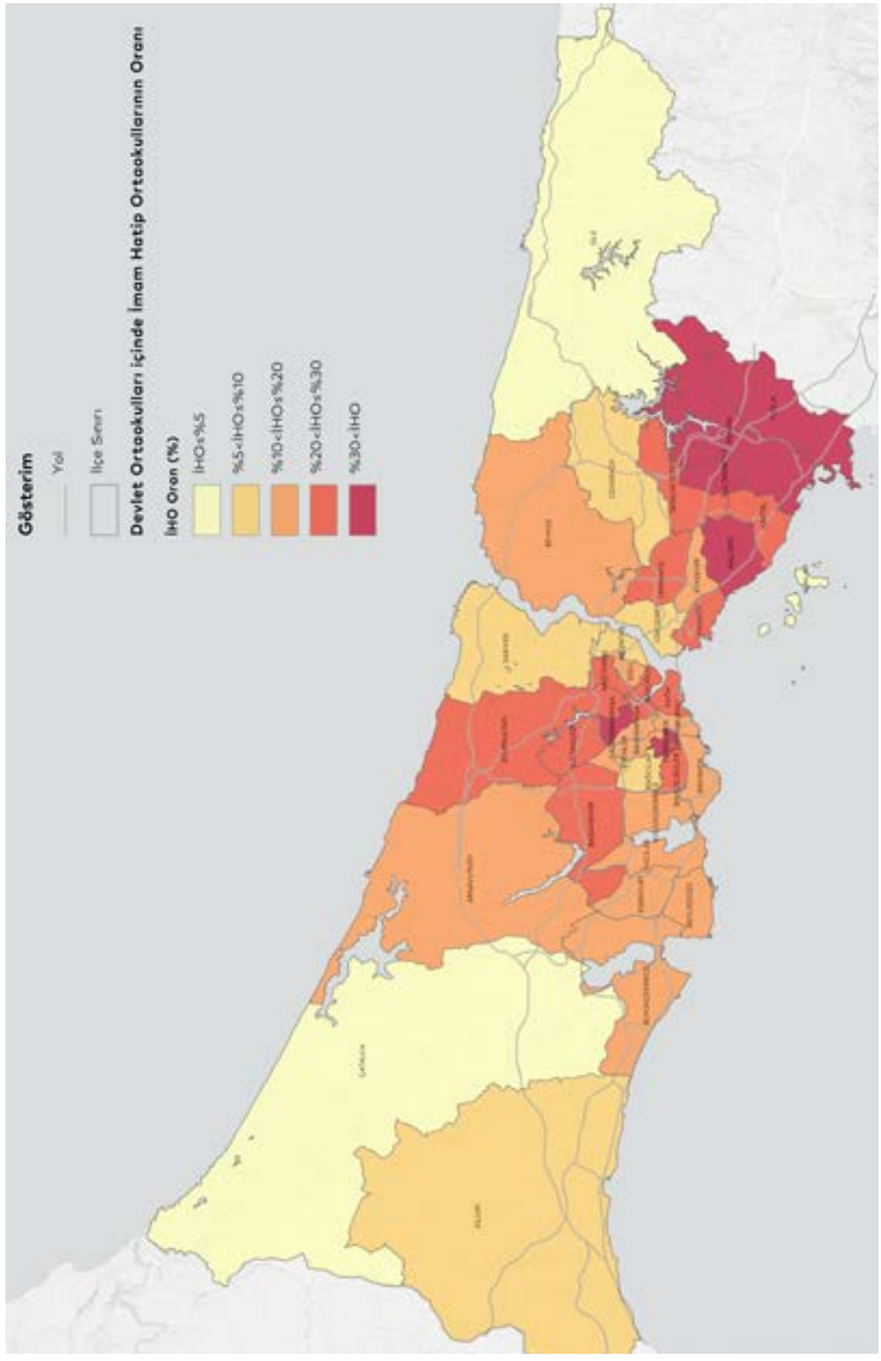
Grafik 13. İstanbul'un ilçelerine göre imam hatip ortaokullarının dağılımı

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Bilişim Sistemleri

Grafikte görüldüğü gibi, Pendik ilçesi imam hatip ortaokul sayılarında en ön plandaki ilçedir. İlçede 25'ten fazla imam hatip ortaokulu varken imam hatip olmayan ortaokul sayısı ise 35'ten fazladır. Bu durum ilçede yaşayan aileleri sadece özel ve devlet ortaokulları arasında değil aynı zamanda imam hatip ve imam hatip olmayan ortaokullar arasında da seçim yapmak zorunda bırakmaktadır. Genel olarak İstanbul'da bu tablo yer alsa da Pendik'te bu durum daha da ön plana çıkmaktadır. Benzer bir durum Güngören ilçesi için de geçerlidir. Neredeyse eşit sayıda olan ortaokul ve imam hatip ortaokulu sayıları ilçedeki öğrencilerin büyük bir bölümünün istemeden de olsa imam hatip ortaokullarına gitmesi anlamına gelmektedir.

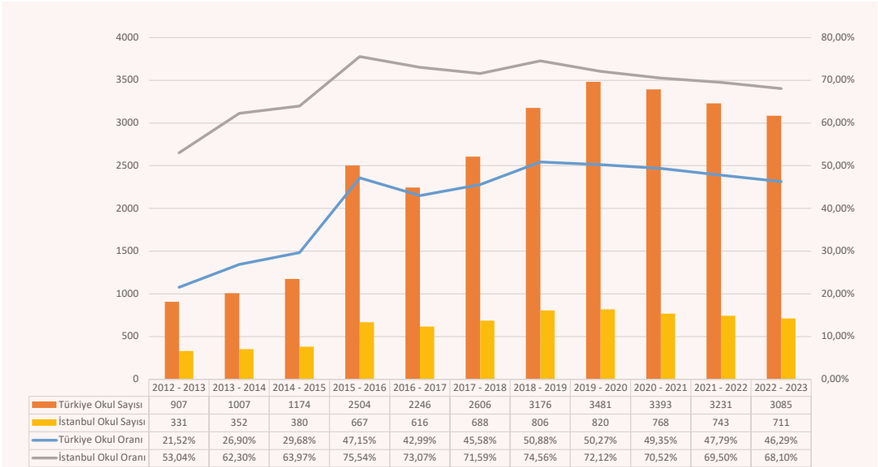
Harita 4. İmam hatip ortaokullarının İstanbul'un ilçelerine göre oransal olarak dağılımı

Ortaöğretim

Ortaöğretim kademesine geçildiğinde, hem özel hem imam hatip Liseleri okul sayıları ve öğrenci sayıları bakımından,ortaokul kademesi ile benzer bir durum göstermektedir. Bu kademede ek olarak meslek ve teknik liseleri devreye girmektedir.

Grafik 14. Türkiye ve İstanbul'daki özel ortaöğretim kurumlarının sayısı ve oranı[23]

	2012 - 2013	2013 - 2014	2014 - 2015	2015 - 2016	2016 - 2017	2017 - 2018	2018 - 2019	2019 - 2020	2020 - 2021	2021 - 2022	2022 - 2023
Türkiye Okul Sayısı	907	1007	1174	2504	2246	2606	3176	3481	3393	3231	3085
İstanbul Okul Sayısı	331	352	380	667	616	688	806	820	768	743	711
Türkiye Okul Oranı	21,52%	26,90%	29,68%	47,15%	42,99%	45,58%	50,88%	50,27%	49,35%	47,79%	46,29%
İstanbul Okul Oranı	53,04%	62,30%	63,97%	75,54%	73,07%	71,59%	74,56%	72,12%	70,52%	69,50%	68,10%

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri

Son on yıllık veriler incelendiğinde, özel lise sayılarında 2014 sonrası ciddi bir artış ve 2019-2020 yılından sonra da bir düşüş görülmektedir. Özel ortaokul sayılarında olduğu gibi 2014 sonrası artış dershanelerin kapanması ve kapanan dershanelerin özel liseye çevrilmesi ile ilişkilidir. 2019-2020 eğitim öğretim yılından sonraki azalış ise, pandemi sebebiyle eğitim öğretime uzaktan devam edilmesi ve bu sebeple özel okulların zarara geçip okulların kapanmasıyla ilişkilidir. Her ne kadar hem Türkiye'de hem İstanbul'da bir düşüş eğilimi olsa da Türkiye'deki özel lise sayısı tüm liselerin %46,2'sini İstanbul'da ise %68,10'unu oluşturmaktadır.

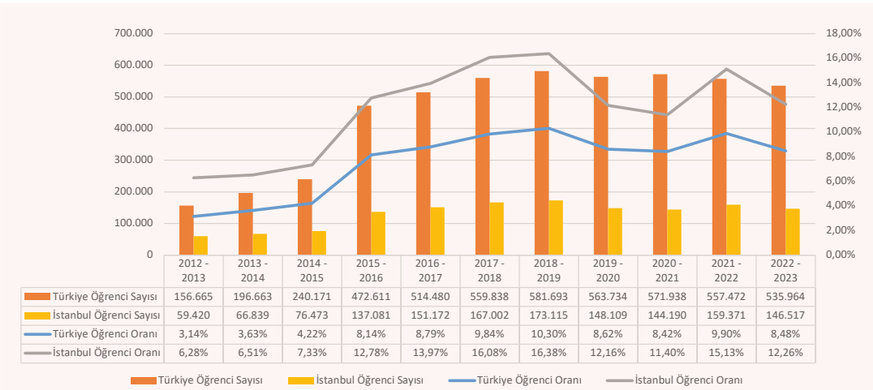
Kademe bazında özel okul oranlarına bakıldığında, okul öncesi kurumlarla birlikte en yüksek özel okul oranının olduğu kademe liselerdir. Bu durum, velilerin özellikle üniversite ve hazırlık dönemindeki çocuklarının devlet liselerinde gerekli eğitimi alamayacağını düşünmeleri olarak yorumlanabilir. Dershanelerin kapanması öncesinde, pek çok velinin çocuklarını hem dershaneye hem liseye gönderdiği bilinirken, dershanelerin kapanması sonrası veliler çocuklarını devlet liselerinden alıp özel liselere gönderme oranları da artmıştır.

[23] Bu hesaplamaya mesleki ve teknik liseler dahil edilmemiştir.

“Veliler, devlet okullarındaki aşırı kalabalık sınıflar, öğretmen yetersizliği, fiziki koşullar, dini eğitime yönelim gibi pek çok nedenin yanında, devletin özel okullara giden öğrencilere uzunca bir sure verdiği destek (veya teşvik) sayesinde de özel okullara yöneldi.”

Prof. Dr. Erhan Erkut

Grafik 15. Türkiye ve İstanbul'daki özel ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin sayısı ve oranı

	2012 - 2013	2013 - 2014	2014 - 2015	2015 - 2016	2016 - 2017	2017 - 2018	2018 - 2019	2019 - 2020	2020 - 2021	2021 - 2022	2022 - 2023
Türkiye Öğrenci Sayısı	156.665	196.663	240.171	472.611	514.480	559.838	581.693	563.734	571.938	557.472	535.964
İstanbul Öğrenci Sayısı	59.420	66.839	76.473	137.081	151.172	167.002	173.115	148.109	144.190	159.371	146.517
Türkiye Öğrenci Oranı	3,14%	3,63%	4,22%	8,14%	8,79%	9,84%	10,30%	8,62%	8,42%	9,90%	8,48%
İstanbul Öğrenci Oranı	6,28%	6,51%	7,33%	12,78%	13,97%	16,08%	16,38%	12,16%	11,40%	15,13%	12,26%

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri

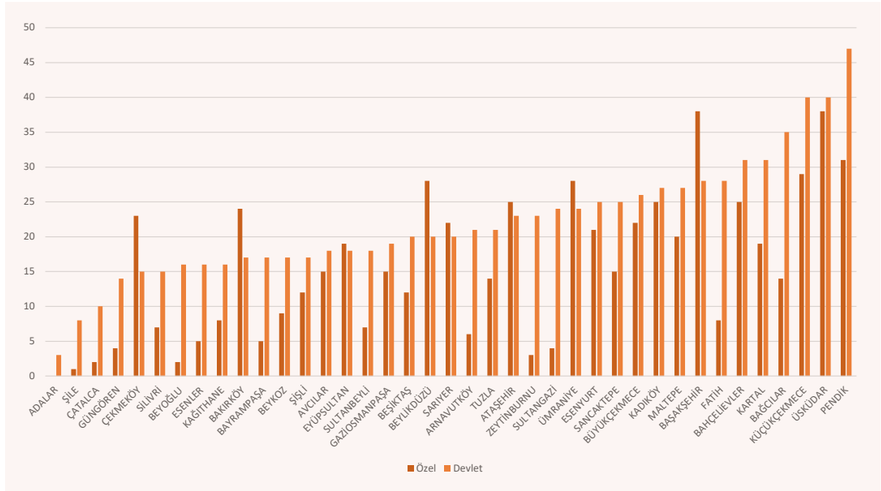
Her ne kadar özel lise oranları Türkiye ve İstanbul'da çok yüksek olsa da, öğrenci sayıları bu oranların yakınında bile değildir. Türkiye'de özel liselerde okuyan öğrenci sayısı %8,48 iken İstanbul'da bu oran %12,26'dır.

“Pandemi döneminde tüm okullar çevrimiçi eğitime geçince, özel okulu fiziksel avantajlarının kaybolduğunu düşünen birçok veli çocuklarını özel okullardan alıp devlet okullarına verdi. Böylece 2020 ve 2021 yıllarında özel okullara önemli bir darbe vurulmuş oldu. Pandemi geçti ama özel okul kayıtlarına yapmış olduğu etki hala tümüyle geçmiş değil..”

Prof. Dr. Erhan Erkut

İstanbul'daki özel ve devlet liselerinin karşılaştırılması ilçe bazlı yapildiginda, diğer kademelerle benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Grafik 16. İstanbul'da ilçelere göre özel ve devlet ortaöğretim kurumlarının dağılımı[24]

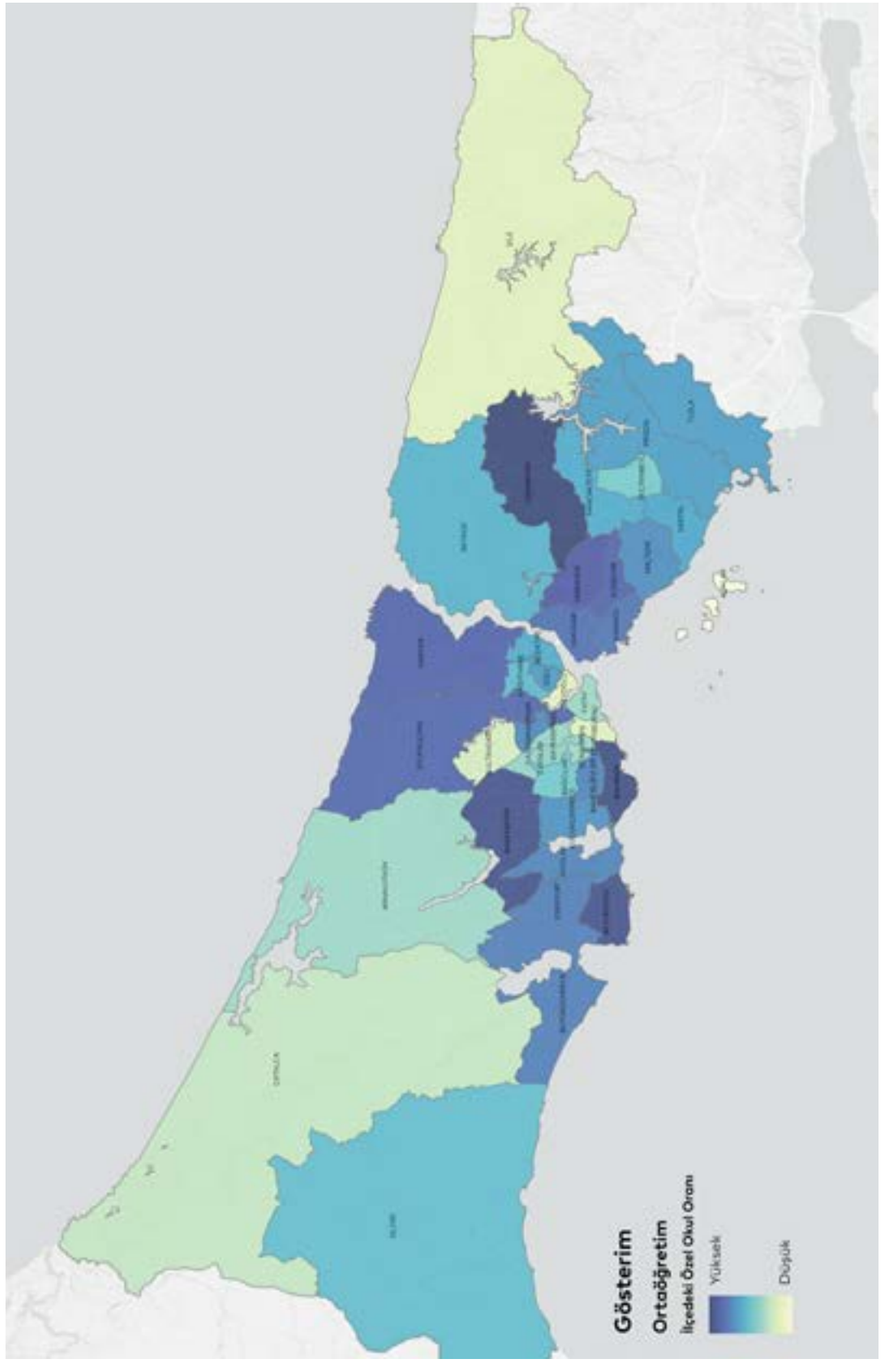

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Bilişim Sistemleri

Grafikte görüldüğü gibi Çekmeköy, Bakırköy, Beylikdüzü, Ataşehir, Ümraniye ve Başakşehir'de özel lise sayıları devlet liselerinin önünde yer almaktadır. En az özel lisenin bulunduğu ilçeler ise Şile, Çatalca, Beyoğlu, Esenler, Bayrampaşa, Zeytinburnu ve Sultangazi'dir. Özel ortaokullarda olduğu gibi, özel liselerde de sermayenin seçimi sosyoekonomik durumun iyi olduğu ilçelerdir. Yine özel okul sahiplerinin tercih ettiği ve sadece servis veya özel araçla ulaşılabilecek arazilerin bulunduğu Çekmeköy gibi ilçeler de vardır.

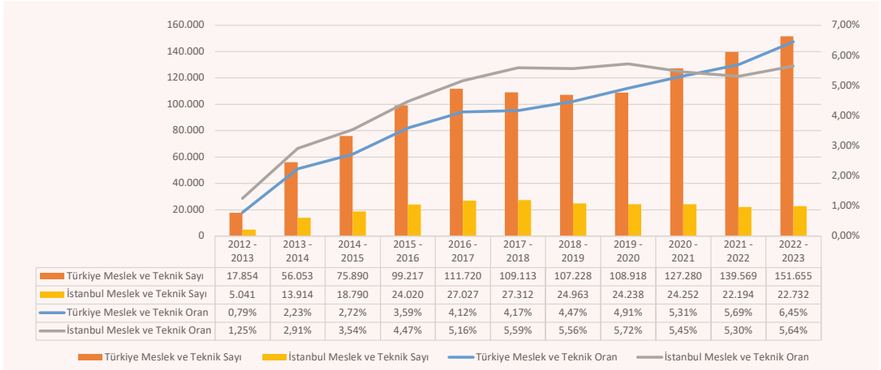
[24] Özel yabancı okulların halk nezdinde çeşitli sebeplerle tercih edilmeyen veya edilemeyen okullar arasında yer alması sebebiyle araştırma kapsamında yalnızca özel Türk okulları dahil edilmiştir.

Harita 5. Ortaöğretim kurumları içinde özel ortaöğretim kurumlarının oransal olarak dağılımı

Ortaöğretim seviyesinde değerlendirilmesi gereken bir başka konu ise mesleki ve teknik liselerdir. Mesleki ve teknik liseler ara eleman yetiştirmek üzere eğitim sisteminde önemli bir konumda yer almaktadır. Ancak bu liselerde de özel sektörün payı her geçen yıl artmaktadır.

Grafik 17. Türkiye ve İstanbul'daki özel mesleki ve teknik liselerde okuyan öğrencilerin sayısı ve oranı

	2012 - 2013	2013 - 2014	2014 - 2015	2015 - 2016	2016 - 2017	2017 - 2018	2018 - 2019	2019 - 2020	2020 - 2021	2021 - 2022	2022 - 2023
Türkiye Meslek ve Teknik Sayı	17.854	56.053	75.890	99.217	111.720	109.113	107.228	108.918	127.280	139.569	151.655
İstanbul Meslek ve Teknik Sayı	5.041	13.914	18.790	24.020	27.027	27.312	24.963	24.238	24.252	22.194	22.732
Türkiye Meslek ve Teknik Oran	0,79%	2,23%	2,72%	3,59%	4,12%	4,17%	4,47%	4,91%	5,31%	5,69%	6,45%
İstanbul Meslek ve Teknik Oran	1,25%	2,91%	3,54%	4,47%	5,16%	5,59%	5,56%	5,72%	5,45%	5,30%	5,64%

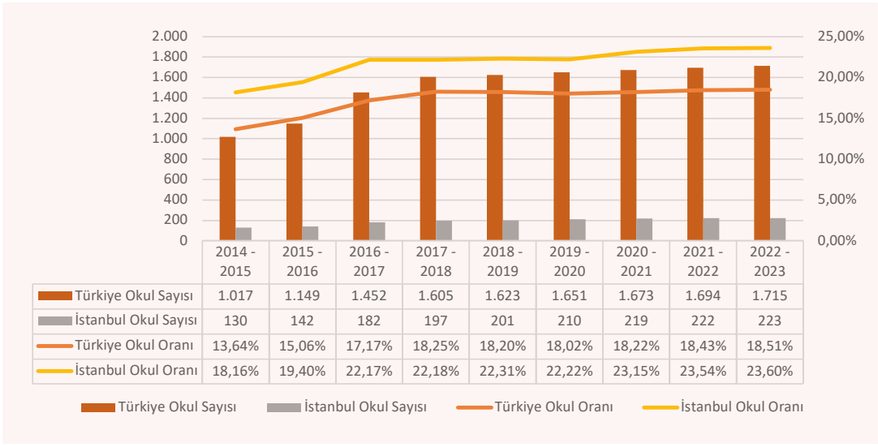
Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri

2012-2013 eğitim öğretim yılında Türkiye'deki mesleki ve teknik liselerin sadece %0,79'u meslek ve teknik lisesi iken, oran 2022-2023 yılında %6,45'e çıkmıştır. İstanbul'da ise bu oranlar %1.25'ten %5.64'e çıkmıştır. Her ne kadar mesleki ve teknik liselerin büyük bir bölümü hala devlet lisesi konumunda olsa da, her geçen yıl artan özel sektör payının önümüzdeki yıllar içinde de devam edeceğini göstermektedir. Bu durum lise seviyesinde mesleki ve teknik eğitim almak isteyen öğrencilerin özel liselerle devlet liseleri arasında seçim yapmasını gerektirecektir. Halihazırda ara eleman ihtiyacı bulunan Türkiye'de bu durum özel liseler için gerekli maddi gücü olmayan kesimlerin mesleki ve teknik liselerden uzaklaşması anlamına gelebilir.

4+4+4 şeklinde değişen eğitim sistemi neticesinde düz liselerin kapanması ve LGS'de sadece belirli okulların sınavla öğrenci alan okul durumuna getirilmesi ile öğrencilerin tercih edebilecekleri okullar azalmıştır. LGS sonucunda Anadolu ve Fen Liselerine yerleşemeyen öğrenciler için seçenek olarak Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri, Anadolu İmam Hatip Liseleri kalmaktadır. Gelir durumu yüksek olan öğrenciler ise özel okullara gidebilmektedir. Bu sistem değişimi ile düz liselerin İmam Hatip Liselerine dönüşümü de hızlanmıştır. Bu nedenle İmam Hatip Lisesi sayısı artmıştır.[25] Ortaöğretim kademesindeki imam hatip kurumlarına değinildiğinde, ortaokul kademesindeki gibi okul artışı dikkat çekmektedir.

[25] Zengin, Mahmut - Karaman, Davut. "Öğrencilerin Proje Anadolu İmam Hatip Liselerini Tercih Nedenleri ve Mesleki Eğilimleri", İlahiyat Tetkikleri Dergisi, ss. 403-431. doi: 10.29288/ilted.763282

Grafik 18. Türkiye ve İstanbul'daki imam hatip ortaöğretim kurumlarının devlet ortaöğretim kurumları içindeki sayı ve oranı

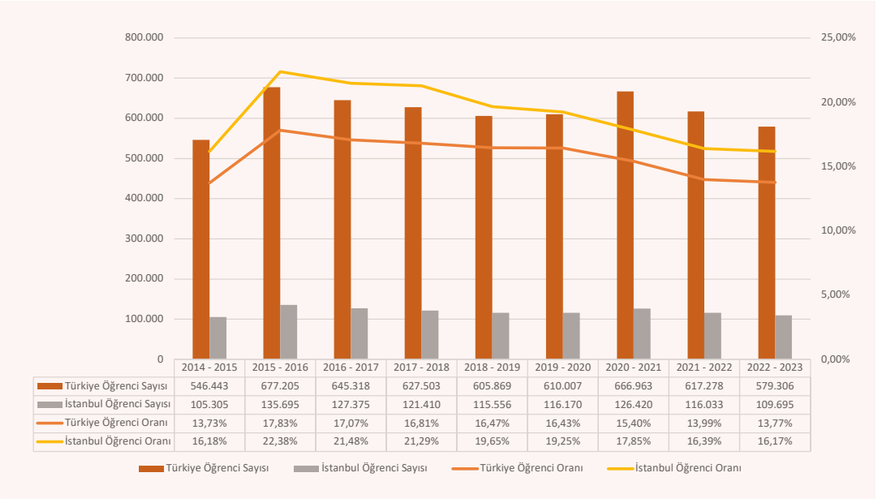
	2014 - 2015	2015 - 2016	2016 - 2017	2017 - 2018	2018 - 2019	2019 - 2020	2020 - 2021	2021 - 2022	2022 - 2023
Türkiye Okul Sayısı	1.017	1.149	1.452	1.605	1.623	1.651	1.673	1.694	1.715
İstanbul Okul Sayısı	130	142	182	197	201	210	219	222	223
Türkiye Okul Oranı	13,64%	15,06%	17,17%	18,25%	18,20%	18,02%	18,22%	18,43%	18,51%
İstanbul Okul Oranı	18,16%	19,40%	22,17%	22,18%	22,31%	22,22%	23,15%	23,54%	23,60%

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri

Grafikte de görüldüğü gibi dershanelerin kapandığı yıl olan 2014'ten itibaren imam hatip liseleri sayısı artış göstermiştir. Hem Türkiye hem İstanbul'daki bu artış, dershanelerin kapatılmasının ardından oluşan açığın imam hatip liseleri tarafından tamamlanmaya çalıştığına dair soruları beraberinde getirmektedir.

İmam hatip liselerinde okuyan öğrenci sayılarına bakıldığında ise, devlet liselerinde okuyan öğrencilerin içinde imam hatip lisesi öğrencilerinin oranının, imam hatip liselerinin devlet liseleri arasındaki oranından düşük olması dikkat çekmektedir.

Grafik 19. Türkiye ve İstanbul'da imam hatip ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin sayısı ve devlet ortaöğretim kurumları içindeki oranı

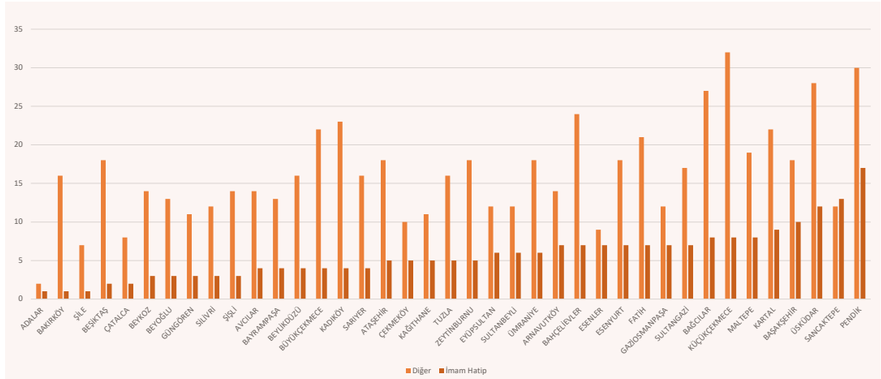

	2014 - 2015	2015 - 2016	2016 - 2017	2017 - 2018	2018 - 2019	2019 - 2020	2020 - 2021	2021 - 2022	2022 - 2023
Türkiye Öğrenci Sayısı	546.443	677.205	645.318	627.503	605.869	610.007	666.963	617.278	579.306
İstanbul Öğrenci Sayısı	105.305	135.695	127.375	121.410	115.556	116.170	126.420	116.033	109.695
Türkiye Öğrenci Oranı	13,73%	17,83%	17,07%	16,81%	16,47%	16,43%	15,40%	13,99%	13,77%
İstanbul Öğrenci Oranı	16,18%	22,38%	21,48%	21,29%	19,65%	19,25%	17,85%	16,39%	16,17%

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri

Dershanelerin kapanmasını takiben imam hatip liselerinde okuyan öğrenci sayısı hem Türkiye'de hem İstanbul'da 2015-2016 eğitim öğretim yılında en üst seviyeye çıkmıştır. Ancak bu yılın ardından öğrenci sayısı sadece bir sene artmış ve onun dışındaki tüm senelerde düşmüştür. 2022-2023 eğitim öğretim yılı itibarıyla imam hatip liselerinde okuyan öğrencilerin oranı devlet liselerinde okuyan öğrencilere göre, Türkiye'de %13,77 ve İstanbul'da %16,17'dir. İmam hatip liselerinde okul sayılarının artmasına rağmen öğrenci sayılarındaki düşüş derslik başına düşen öğrenci sayısını da azaltmaktadır. Artan imam hatip lisesi sayısına rağmen düşen öğrenci sayıları, halk nezdinde imam hatiplere ilginin giderek düştüğü şeklinde ve/veya üniversiteye hazırlanmakta olan öğrencilerin ve ailelerinin imam hatip liselerinin eğitiminden memnun olmadığı şeklinde de yorumlanabilir. İstanbul'daki imam hatip ve imam hatip olmayan devlet liseleri ilçe bazında incelendiğinde öne çıkan bazı ilçeler bulunmaktadır.

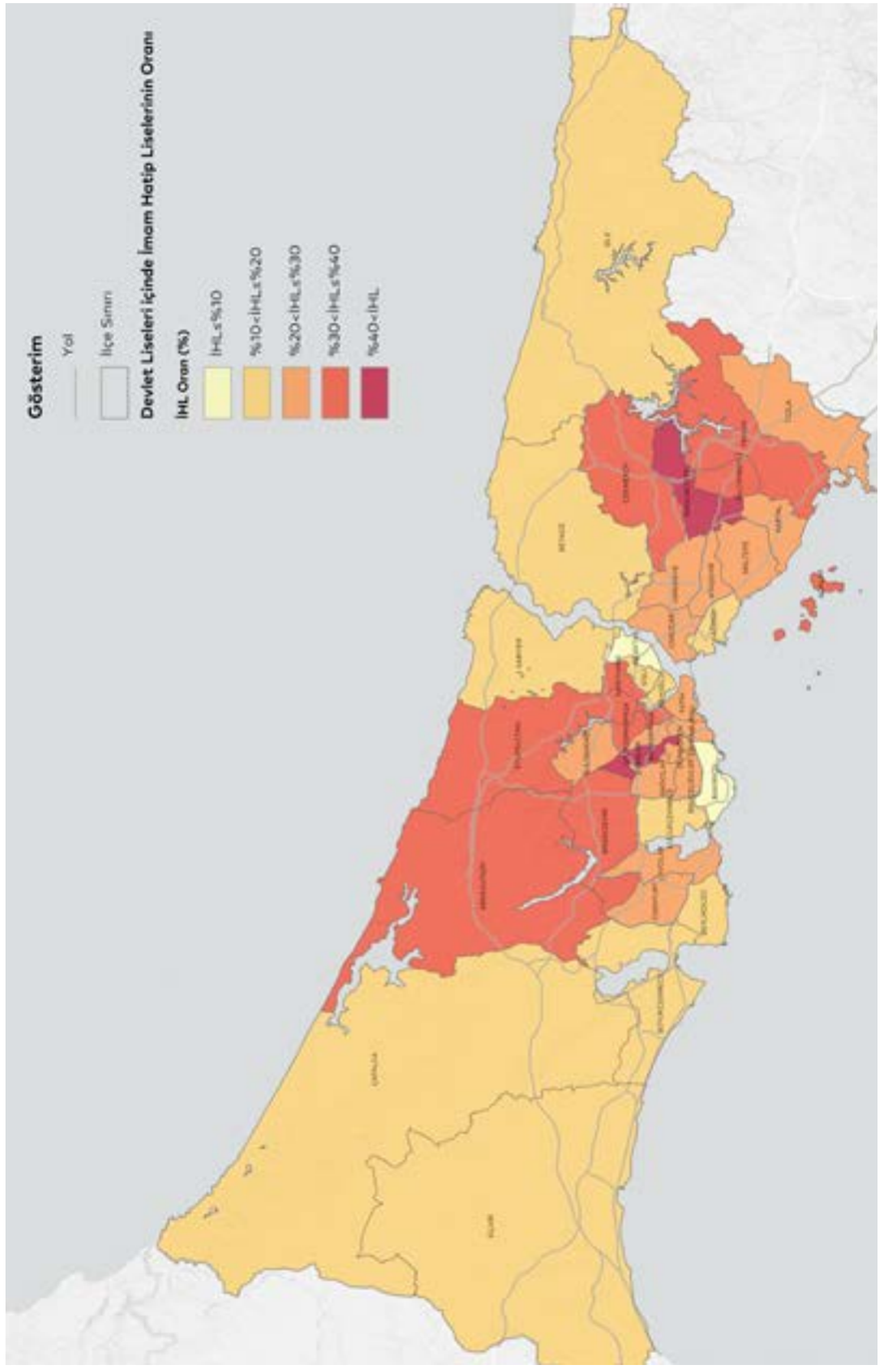
Grafik 20. İstanbul'un ilçelerindeki imam hatip ve imam hatip olmayan ortaöğretim kurumları sayılarının karşılaştırılması

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Bilişim Sistemleri

Sayısal olarak en fazla imam hatip lisesinin bulunduğu ilçe, imam hatip ortaokullarının da en çok bulunduğu ilçe olan Pendik'tir. İmam hatip liselerinin imam hatip olmayan liselerden fazla olduğu tek ilçe ise Sancaktepe'dir. Gaziosmanpaşa ve Esenler de imam hatip liselerinin diğer devlet liselerinin sayısına yakın olduğu ilçelerdir.

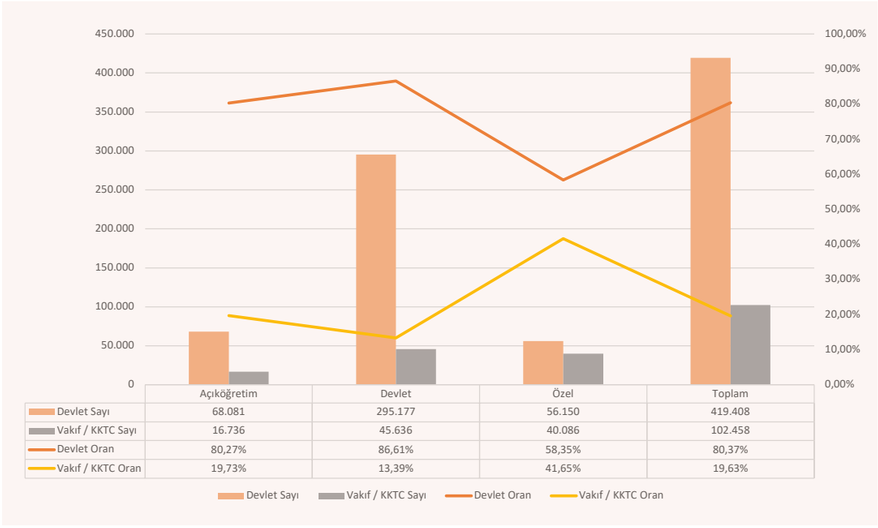
Harita 6. İmam hatip liselerinin İstanbul'un ilçelerine göre oransal olarak dağılımı

Liseden Üniversiteye Geçiş

Araştırmanın bu bölümünde üniversitelere geçiş sınavına giren lise öğrencilerinin üniversite yerleştirmeleri üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır.Devlet liselerinin ve devlet liselerinde okuyan öğrencilerin sayıca yoğunlukta olduğu ortaöğretim eğitimi, üniversite yerleşimlerine de yansımaktadır.

Grafik 21. Öğrencilerin lise türlerine göre yerleştiği üniversitelerin dağılımı (2023)

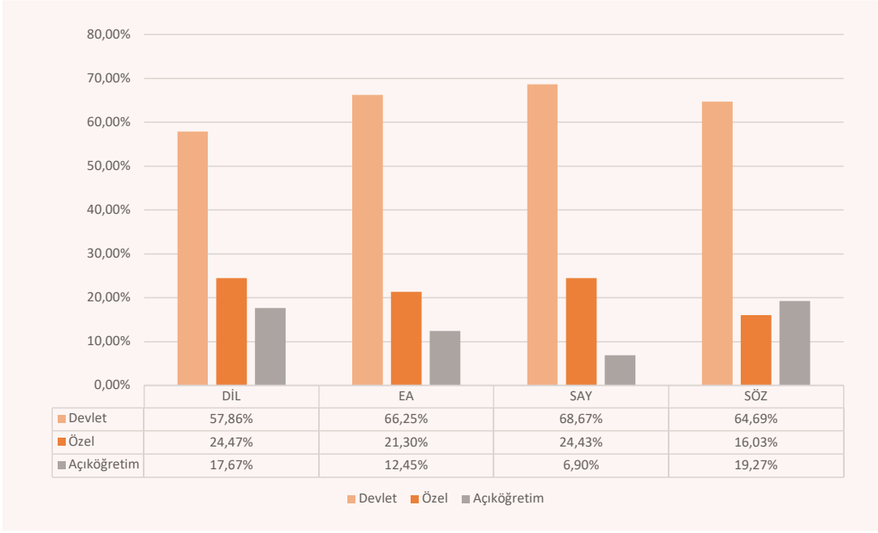
	Açıköğretim	Devlet	Özel	Toplam
Devlet Sayı	68.081	295.177	56.150	419.408
Vakıf / KKTC Sayı	16.736	45.636	40.086	102.458
Devlet Oran	80,27%	86,61%	58,35%	80,37%
Vakıf / KKTC Oran	19,73%	13,39%	41,65%	19,63%

Kaynak: Yükseköğretim Kurumu

Grafik 21'de de görüldüğü gibi, üniversiteye yerleşen öğrencilerin %80,37'si devlet üniversitelerine yerleşmiştir. Bu oranlar lise türüne göre incelendiğinde devlet lisesinde okuyan öğrencilerin %86,61'i devlet üniversitelerini tercih ederken, %13,39'u ise vakıf üniversitelerini tercih ettiği görülmektedir. Bu oranlar özel lise çıkışlı öğrencilerde devlet üniversiteleri için %58,35 vakıf üniversiteleri için ise %41,65'tir. Özel liselerde okuyan öğrencilerin büyük bir bölümü vakıf üniversitelerinde okumayı tercih etmektedir.

Liseden üniversiteye geçişlerde, üniversiteye geçiş sınavında alınan puanların analizi yapildiginda, en az 450 puanla kapatan bölümlerin kontenjanlarının büyük bir oranının devlet liselerinden mezun öğrenciler tarafından doldurulduğu görülmektedir.

Grafik 22. En az 450 puanla kapatan bölümlere puan türüne göre hangi liselerden öğrenci geldiği (2023)

	DİL	EA	SAY	SÖZ
Devlet	57,86%	66,25%	68,67%	64,69%
Özel	24,47%	21,30%	24,43%	16,03%
Açıköğretim	17,67%	12,45%	6,90%	19,27%

Kaynak: Yükseköğretim Kurumu

2023 yılında üniversiteye yerleşen öğrenciler incelendiğinde, dört farklı puan türünde de, devlet liselerinden mezun öğrencilerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. En az 450 puanla kapatan ve Dil puanıyla tercih edilen bölümlerdeki 2023 girişli öğrencilerin oranı %57,86 iken, eşit ağırlık puan türünde %66,25, sayısal puan türünde %68,67 ve sözel puan türünde % 64,69'dur.

Tablo 1. Lise türlerine göre en az 450 puanla öğrenci alan bölümlere yerleşen öğrenci sayıları

	Devlet	Özel	Açıköğretim	Toplam
DİL	1.071	453	327	1.851
EA	2.809	903	528	4.240
SAY	31.838	11.326	3.201	46.365
SÖZ	339	84	101	524

Kaynak: Yükseköğretim Kurumu

Tablo, üniversitelerdeki en iyi bölümlerin büyük çoğunluğuna yerleşen öğrencilerin devlet liselerinden mezun öğrenciler olduğunu gösrülmektedir. Bu sayı her yıl artan özel okulların, üniversite sınavlarında hala devlet okullarının sahip olduğu başarıya yetişemediği şeklinde yorumlanabilmekle birlikte devlet okulları sayısının ve kapasitesinin özel okullarla kıyaslandığında daha yüksek olması başarı ortalamasının yüksek görülmesine neden olabilmektedir. Farklı pek çok etmeni bir arada bulunduran bu konuda net bir yorum yapmak mümkün gözükmemektedir. Her ne kadar devlet okulları müfredatları, fiziksel ve sosyal koşulları olmak üzere farklı konularda çeşitli eleştirilerle karşı karşıya kalıyor olsa da hem özel okulların hem de devlet okullarının tartışmalı olduğu pek çok alan bulunmaktadır. Dolayısıyla tartışılması gereken esas nokta devlet okullarının çeşitli endişeler nedeniyle öğrenci kaybetmesi, maddi durumu yeterli olan ailelerin çocuklarını özel okula gönderme eğilimleridir. Ancak sosyal, kültürel, fiziksel, müfredat olmak üzere her anlamda yeterli alana ve imkana sahip okulların toplumun tüm gelir gruplarına uygun olacak şekilde, her öğrencinin eğitim hakkına adil ulaşabileceği şekilde olması gerekmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Eğitim hakkı başta İnsan Hakları Sözleşmesi olmak üzere birçok ulusal ve uluslararası belge ile güvence altına alınan, temel insan haklarından birisidir. Eğitim hakkı diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de başta anayasanın 42. maddesi olmak üzere, kanun ve yönetmeliklerle güvence altına alınmıştır. Eğitim hakkı bireylerin kişisel gelişimlerini desteklemekte, toplumların ise genel, kültürel ve sosyal gelişimlerine katkıda bulunmaktadır.

Türkiye'de de eğitim konusu günden güne değişen sistem değişiklikleri ve yapısal değişimler ile fazlasıyla tartışmaya açık kalmaktadır. Özellikle son 20 yılda eğitim alanında alınan kararlar ve uygulamalar Türk eğitim sisteminde önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Türkiye genelinde olduğu gibi İstanbul'da da eğitimin fazlasıyla farklılaştığı ve bu farklılaşma sonucunda niteliğinin de değiştiği görülmektedir.

Mevcut eğitim sisteminde özel sektörün etkisinin eğitimin her kademesinde arttığı görülmektedir. İstanbul kentinde ise eğitimde özel sektör payındaki artış daha nettir. 2022-2023 itibarıyla Türkiye'deki okul öncesi kurumlar arasında özel öğretim kurumlarının oranı %19,76 iken, bu oran İstanbul'da %43,43'e çıkmaktadır. İstanbul'daki okul öncesi özel eğitim kurumları sayısının fazlalığı, kentte okul öncesi eğitimin çok büyük oranda **kâr amacı güden özel sektöre** bırakıldığını göstermektedir. Küçükçekmece, Esenyurt, Kağıthane, Sultangazi, Sultanbeyli, Zeytinburnu, Arnavutköy, Silivri ilçeleri dışında kalan diğer tüm ilçelerde okul öncesi özel eğitim kurumlarının sayısının devlet anaokulu sayısından fazla olduğu görülmektedir. Ümraniye, Pendik, Başakşehir, Kartal İstanbul'un en fazla okul öncesi özel eğitim kurumuna ev sahipliği yapan ilçeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. İlçelerdeki bu durum gelir düzeyi düşük olan ailelerin çocuklarının okul öncesi eğitimden mahrum kalması ile sonuçlanmaktadır. Özel eğitim kurumlarına gidemeyen çocuklar evlerinde kalmakta ve böylelikle okul öncesi eğitimin sağladığı avantajlara da sahip olamamakta ve bu çocukların okul desteği ile yaşayacağı gelişim ertelenmektedir. Çocukların eğitime katılamaması aileleri de etkileyerek, annelerin bakım yükünü artırmakta ve çalışma isteğinde olan annelerin istihdama katılımını da engellemektedir.

Özel sektör, ilkokullarda da git gide etkinliğini arttırmaktadır. Son 10 yıllık dönemde Türkiye'de ve İstanbul'da özel ilkokul sayıları fazlasıyla artış göstermiş, 2012 - 2013 döneminde 992 olan Türkiye'deki özel ilkokul sayısı, 2022-2023 döneminde 2.065'e çıkarken, İstanbul'da ise bu sayı **279'dan 583**'e yükselmiştir. İstanbul'da 2012 - 2013 eğitim öğretim yılında %17,93 olan özel ilkokul oranı, 2022 - 2023 eğitim öğretim yılında %35,44'e yükselmiştir. Beylikdüzü, Ataşehir, Çekmeköy ve Üsküdar'da özel ilkokul sayısı devlet ilkokulu sayısından fazladır. Özel okul sahipleri herhangi bir ihtiyaçtan ziyade en çok kârın nereden olacağına göre okullar açmakta, yani bu alan, fayda ekseninden çıkıp **ranta yönelik** gelişmektedir. İstanbul'da devlet ilkokullarında derslik başına düşen öğrenci sayısı 2022-2023 eğitim öğretim yılında 31,91 iken, bu sayı Türkiye'deki devlet ilkokullarında 21,55 olmuştur. İstanbul'da devlet ilkokullarının sınıflarındaki öğrenci kalabalığı özel okullarda göze çarpmamaktadır. Devlet ilkokullarında sınıfların kalabalık olması öğretmenler için zorluk yaratmakta, mevcut arttıkça öğretmenlerin sınıf hakimiyeti zorlaşmakta ve bu durum öğrenci başarısını doğrudan etkilemektedir.

Özel ortaokulların sayısı ve oranı incelendiğinde son on yıllık periyotta ve özellikle 2013-2014 ve 2015-2016 eğitim öğretim yılları arasındaki artış dikkat çekmektedir. Bu artış 2014 yılında kapatılan dershanelerle ilgili olmaktadır. Bu dönemde kapatılan dershanelerin bir kısmı özel okul olarak eğitim hayatına dahil olmuştur. Türkiye ve İstanbul'daki özel ortaokulların tüm ortaokullar arasındaki oranına bakıldığında İstanbul'da Türkiye'ye göre **üç kattan fazla** özel ortaokul bulunduğu ortaya çıkmıştır. İstanbul'daki özel ve devlet ortaokulları arasındaki derslik başına düşen öğrenci sayısındaki fark ise İstanbul'da eğitim alandaki **eşitsizliği** gözler önüne sermektedir. Bakırköy, Ataşehir, Beylikdüzü, Çekmeköy ve Üsküdar ilçelerinde özel ortaokul sayısının devlet ortaokulu sayısından fazla olduğu da göze çarpmaktadır.

KENT GÜNDEMİNE BAKIŞ / EYLÜL 2024

Son dokuz yıllık veriler incelendiğinde, Türkiye'de 9 sene önce imam hatip ortaokulu sayısının, toplam devlet ortaokulları sayısının yaklaşık %10'unu oluşturduğu görülmüştür. Bu oran 2022-2023'te yaklaşık %20' ye yükselmiştir. İstanbul'da ise bu değişim fazla olmuş ve **%17'den %30'lara** çıkmıştır. Türkiye'dektüm devlet ortaokullarında okuyan öğrenci sayılarına göre imam hatip orta okullarında okuyan öğrenci sayılarının oranı 2019-2020 yılında %16,29 iken bu oran İstanbul için %20,44'e ulaşmıştır. Bu eğitim öğretim yılı sonrasında bu oranlar 2022-2023 eğitim öğretim yılında Türkiye için %14,46'ya İstanbul için ise %17,04'e düşmüştür. Pendik, Sultanbeyli, Gaziosmanpaşa, Tuzla, Ümraniye imam hatip ortaokul sayılarının en fazla olduğu ilçeler olarak öne çıkmaktadır Özellikle Pendik ve Güngören ilçelerinde imam hatip ortaokulu sayısı ile normal ortaokul sayısının yakın olması bazı öğrencilerin istemeden de olsa imam hatip ortaokullarına gitmesi sonucunu doğurmaktadır.

Son on yıllık veriler incelendiğinde, özel lise sayılarında 2014 sonrası **ciddi bir artış** ve 2019-2020 yılı sonrasında da **düşüş** görülmektedir. 2014 sonrası artış dershanelerin kapanması ve kapanan dershanelerin özel liseye çevrilmesi ile ilişkili olmuştur. 2019-2020 eğitim öğretim yılından sonraki azalış ise, pandemi sebebiyle eğitim öğretime uzaktan devam edilmesi ve bu sebeple özel okulların zarara geçip okulların kapanmasıyla ilişkili olmuştur. Her ne kadar hem Türkiye'de hem İstanbul'da bir düşüş eğilimi olsa da Türkiye'deki özel lise sayısı tüm liselerin %46,2'unu, İstanbul'da ise **%68,10'unu** oluşturmaktadır. Başka bir deyişle özel okulların en fazla seçildiği eğitim basamağı okul öncesi eğitim ve liseler olmaktadır. Türkiye'de özel liselerde okuyan öğrencilerin oranı %8,48 iken İstanbul'da bu oran %12,26'dır. Çekmeköy, Bakırköy, Beylikdüzü, Ataşehir, Ümraniye ve Başakşehir ilçelerinde özel liseler devlet liselerinden fazladır.

Pandemi sürecinde derinleşen ekonomik sorunlar ve ödeme güçlükleri nedeniyle pandemi sonrasında özel okullara kayıt olan öğrenci sayısında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Bu süreçte özel okul sahipleri veya yöneticileri için özel okullar kâr getiren birer yatırım aracı olmaktan uzaklaşmıştır. Son dönemde ulusal medyaya da yansıyan ve öğrencili veya öğrencisiz şekilde satılığa çıkarılan özel okullar yaşanan durumun önemli bir göstergesi olmuştur.[26] Basında yer alan haberlerin de gösterdiği gibi, bir hak olarak tanımlanan ve herkes tarafından hak olarak benimsenmesi gereken eğitim, bir kesim için sadece birer kâr aracı olarak görülmektedir.

Meslek liselerinin ve özel meslek liselerinin sayısı da gün geçtikçe artmaktadır. 2012-2013 eğitim öğretim yılında Türkiye'deki mesleki ve teknik liselerin sadece %0,79'u özel meslek ve teknik lisesi iken bu oran 2022-2023 yılında %6,45'e çıkmıştır. İstanbul'da ise bu oranlar **%1.25'ten %5.64'e** çıkmıştır. Her ne kadar mesleki ve teknik liselerin büyük bir bölümü hala devlet lisesi konumunda olsa da, her geçen yıl artan özel sektör payı önümüzdeki yıllar için de eğilimin süreceğine işaret etmektedir. Meslek liselerinde özel sektörün etkisinin artması sonucu yeterli geliri olmayan kişilerin eğitim alamayacak olması, ara eleman ihtiyacının karşılanması konusunda da endişe verici olacaktır.

4+4+4 şeklinde değişen eğitim sistemi neticesinde düz liselerin kapanması ve LGS'de sadece belirli okulların sınavla öğrenci alan okul durumuna getirilmesi ile öğrencilerin tercih edebilecekleri okullar azalmıştır. LGS sonucunda Anadolu ve Fen Liselerine yerleşemeyen öğrenciler için seçenek olarak Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri, Anadolu İmam Hatip Liseleri kalmıştır. Gelir durumu yüksek olan öğrenciler ise özel okullara gidebilmektedir. Bu sistem değişimi ile

[26] Metin, T. (2024, Eylül 25). Öğrencileriyle satılık okullar. BirGün. https://www.birgun.net/haber/ogrencileriyle-satilik-okullar-556316

düz liselerin imam hatip liselerine dönüşümü de hızlanmıştır. 2014'ten itibaren imam hatip liseleri sayısındaki artış çeşitli endişelere yol açmaktadır. 2022-2023 eğitim öğretim yılı itibarıyla imam hatip liselerinde okuyan öğrencilerin oranı devlet liselerinde okuyan öğrencilere göre, Türkiye'de %13,77 ve İstanbul'da %16,17 olmuştur. Artan imam hatip lisesi sayısına rağmen düşen öğrenci sayılarını, halk nezdinde imam hatiplere ilginin giderek düştüğü şeklinde yorumlamak mümkündür.

Lise sonrasındaki eğitime bakıldığında, devlet lisesinde okuyan öğrencilerin **%86,61'inin** devlet üniversitelerini tercih ettiği, **%13,39'unun** ise vakıf üniversitelerini tercih ettiği görülmektedir. Bu oranlar özel lise çıkışlı öğrencilerde devlet üniversiteleri için %58,35, vakıf üniversiteleri için ise %41,65'tir. Özel liselerde okuyan öğrencilerin devlet lisesinde okuyan öğrencilere kıyasla daha büyük bir bölümünün vakıf üniversitelerinde okumayı tercih ettiği görülmektedir. Bu durumu halihazırda yüksek olan eğitim maliyetlerinin vakıf üniversitelerde daha da yükselmesi ve belli gelir grupları için giderek daha az tercih edilen bir yer haline gelmesi şeklinde yorumlamak mümkündür. Liseden üniversiteye geçişlerde, üniversiteye geçiş sınavında alınan puanların analizi yapıldında, en az 450 puanla kapatan bölümlerin kontenjanlarının büyük bir oranının devlet liselerinden mezun öğrenciler tarafından doldurulduğu görülmektedir. Yani üniversitelerdeki en iyi bölümlerin büyük çoğunluğunun devlet liselerinden mezun öğrencilerle dolu olduğu sayılarla görülmektedir.

4+4+4 sisteminin getirilmesi, düz liselerin ve dershanelerin kapatılması gibi değişikliklerin etkisiyle İstanbul'da eğitimde gün geçtikçe özel sektörün etkisinin arttığı görülmüştür.

- Yaptığımız araştırma sonucunda eğitimde özel sektör payındaki artışın öğrencilerin başarısını etkilemediği görülmüştür. İstanbul'da eğitim sisteminde özel sektör payındaki artışın daha çok rant odaklı olduğu görülmekte ve eğitimde standart düşüşleri yaşanmaktadır. Sonuç olarak rant odaklı eğitim İstanbul'da nitelikli eğitim sorununu ortaya çıkarmaktadır.

- İstanbul'da devlet okullarındaki sınıf mevcutları ile özel okullardaki sınıf mevcutları arasındaki farklılık da dikkat çekici düzeyde olmaktadır. Mevcudu fazla olan sınıflarda eğitimin daha zor yapıldığı ve bunun öğrenci başarısını doğrudan etkilediği de bilindiğinden bu açıdan özel okullar ve devlet okulları arasında eşitsizlik gerçekleşmektedir.

- İstanbul'da eğitimde özel sektörün payındaki artış beraberinde erişim sorunlarını da getirmektedir. Lise sisteminde meydana gelen değişim ile istediği liseye yerleşemeyen ve yeterli gelir düzeyi olmayan öğrenciler İmam Hatip Liseleri ve Meslek Liselerine yönelmek zorunda bırakılmıştır.

- Okul öncesi eğitim kurumlarında da özel sektörün fazlasıyla etkin olması İstanbul genelinde birçok çocuğun eğitim almaması ile sonuçlanmakta ve çalışma isteğinde bulunan annelerin ise istihdamdan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Eğitim sisteminde özel sektörün baskınlığının bu şekilde artması erişim ve eşitliği zedeleyerek sosyal adaletsizliğe neden olmaktadır.

Sonuç olarak eğitimde sistem değişiklikleri ve özel sektör etkinliği daha kontrollü ve denetimli olarak düzenlenmelidir. Eğitimin temel bir insani hak olduğu dikkate alınarak herkesin kaliteli eğitime erişiminin sağlanması yönetimlerin asli görevi olmalıdır. Özel okullar gibi devlet okullarının da donanımları ve olanakları artırılmalıdır.

İstanbul Planlama Ajansı